Jayanaka
Prthviraja vijaya

UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 01543172 9

PK
3673
J3
1914
V.3

Volume III

BIBLIOTHECA INDICA:

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES, No. 1447.

PṚTHVĪRĀJA VIJAYA.

A SANSKRIT EPIC WITH THE COMMENTARY OF JONARĀJA.

BY

S. K. BELVALKAR, M.A., PH.D.

FASC. III.

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.
1922.

L[illegible] BOOKS FOR SALE

AT THE LIBRARY OF THE

Asiatic Society of Bengal,

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agents—

MESSRS LUZAC & Co., 46, *Great Russell Street, London, W.C.*

M. PAUL GEUTHNER, 13, *Rue Jacob, Paris, VIe.*

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied as so[illegible] of the Fasciculi are out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

	Rs.	A[illegible]
Açvavaidyaka, Fasc. 1–5 @ -/10/- each	3	
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1–4 @ -/10/- each	2	
*Agni Purana (Text), Fasc. 4–14 @ -/10/- each	6	
*Aitareya Aranyaka of Rig-Veda (Text), 2–4 @ -/10/- each.. ..	1	
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–5; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1–8 @ -/10/- each	14	
Aitareyalocana	2	
Amarakosha, Fasc. 1–2	4	
*Anu Bhasyam (Text), Fasc. 2–5 @ -/10/- each	2	
Anumana Didhiti Prasarini, Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	
*Aphorisms of Sandilya (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	
Astasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	3	
*Atharvana Upanishads (Text), Fasc. 2-5 @ -/10/- each	2	
Ātmatattvaviveka, Fasc. 1–3	1	
Avadāna Kalpalatā (Sans. and Tibetan), Vol. I, Fasc. 1–13; Vol. II, Fasc. 1-11 @ 1/- each	24	0
Bālam Bhattī, Vol. I, Fasc. 1–2; Vol. II, Fasc. 1 @ -/10/- each ..	1	14
Bauddhastotrasangraha	2	0
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1–3; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc. 1–4 @ -/10/- each	7	8
*Bhamati (Text), Fasc. 5–8 @ -/10/- each	2	8
Bhasavritty	0	10
Bhātta Dīpikā, Vol. I, Fasc. 1–6 ; Vol. II, Fasc. 1–2 @ -/10/- each ..	5	0
Bodhicaryāvatāra of Çāntideva, Fasc. 1–7 @ -/10/- each	4	6
Brahma Sutras (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	0
Brihaddevatā, Fasc. 1–4 @ -/10/- each	1	8
Brihaddharma Purāṇa, Fasc. 1–6 @ -/10/- each..	3	12
Çatadūṣaṇī, Fasc. 1–2 @ -/10/- each	1	4
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1–4 @ 2/- each ..	8	0
*Çatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–7; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III, Fasc. 1–7 ; Vol. V, Fasc. 1–4 @ -/10/- each ..	14	6
Ditto Vol. VI, Fasc. 1–3 @ 1/4/- each	3	12
Ditto Vol. VII, Fasc. 1–5 @ -/10/-	3	2
Ditto Vol. IX, Fasc. 1–2	1	4
Çatasahasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1–18, Part II, Fasc. 1 @ -/10/- each	11	14
*Caturvarga Chintāmani, Vol. II, Fasc. 4–25; Vol. III, Part I, Fasc. 1–18, Part II, Fasc. 1-10; Vol. IV, Fasc. 1-6 @ -/10/- each	35	0
Ditto Vol. IV, Fasc. 7 @ 1/4/- each	1	4
Ditto Vol. IV, Fasc. 8–10 @ -/10/-	1	14
Çlokavartika (English), Fasc. 1–7 @ 1/4/- each..	8	12
*Çrauta Sutra of Apastamba (Text), Fasc. 6–17 @ -/10/- each ..	7	[illegible]
*Çrauta Sutra of Çānkhāyana, Vol. I, Fasc. 1–7 ; Vol. II, Fasc. 1–4 ; Vol. III, Fasc. 1-4 : Vol IV. Fasc 1 @ -/10/- each	10	
Cri Bhashyam (Text), Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	14
Cri Cantinatha Charita, Fasc. 1–4	2	8
Dāna Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-2 @ -/10/- each ..	1	

3673 J3 1914 V.3

- *

मङ्क्त्वा यशसि यं भूमिराश्लिष्टाजनि रत्नसूः ।
रजस्वलास्वभावोयं विधिनैनोपपादितः ॥

यस्य यशसि निमज्ज्य यमालिङ्ग्य भूमिः रत्नसूर्जाता । विधिनैवायं रजस्वलास्वभाव उपपादितः । रजस्वला ऋतुमती सपांशुश्च ॥

लालनाताडनविदामनुरज्यन्ति योषितः ।
अतो यशःप्रतापाभ्यां भूमिस्तेन (वशी)कृता ॥

लालना प्रीतिस्तां ताडनं च ये विदन्ति तेषां स्त्रियोनुरज्यन्ति । अतो हेतोस्तेन यशःप्रतापाभ्यां भूमिर्वशीकृता ॥ समासोक्तयः॥

बुद्धिमद्भिर्बुद्धशास्त्रैः सत्यवा - - - - - - ।
व्यायामिभिर्बलीयोभिः सहायैर्यो विदिद्युते ॥

बुद्धिमत्त्वादिविशिष्टैः सहायैर्यो दीप्तः ॥ परिकरः । विशेषाणां साभिप्रायत्वात् ॥

अहिद्विषा प्रसिद्धेन गोमण्डलधरेण च ।
स्वैरावतारोचितेन हरिणा यः समोऽभवत् ॥

अहिः कालियनागो वृत्रासुरश्च । अहिर्भ्रातृव्यश्च । तद्द्विषा । गावो धेनवो नेत्रादि च । गौर्भूमिश्च । तन्मण्डलधरेण । स्वैरं

* See note on p. 158.

स्वेच्छयावतारेषु मत्स्यादिरूपग्रहणेषूचितेन । स्वश्चासावैरावत ऐरावणस्तेन रोचितेन । स्वात्मीया ऐरी इरायां भूमौ भवा भूमिविषया अवता रक्षकता तया रोचितो यो राजा हरिणा विष्णुना इन्द्रेण च समोऽभवत् ॥ विशेष्यस्य विशेषाणां च साम्याच्छ्लेषः । अत्राच्युतेन्द्रयोरप्रस्तुतयोः श्लेषः ॥

यः सदन्तायुधकरान् परिहर्तव्यपद्धतीन् ।
अत्यन्तगजनान् मत्तान् मातङ्गानजयद्रणे ॥

यो मातङ्गान् म्लेच्छांश्च युद्धेऽजयत् । सदन्तानि शोभन-धाराणि आयुधानि ------------ करेण च सहितान् । तथा त्याज्यमार्गान् । म्लेच्छानां दुराचारत्वात् । ---------------------- ॥

म्लेच्छानां --------------- ।
---------------------- ॥*

--------------नत्वम् । पदानां सुप्तिङन्तानां भङ्गेनांशांशिक--भेदेन । नीरसा रसवर्जिताः । भिन्नः स्वरः उदात्तादिर्येषाम् । तथा स्वापाः सुलभाः शब्दा न तु लक्ष्म्यादयोर्था येस्ते यस्य द्विषः श्लेषा इवासन् ॥ अत्र शत्रुश्लेषयोः प्रस्तुताप्रस्तुतयोः श्लेषः ॥ श्लेषत्रयम् ॥

* See note on p. 158.

अत्यन्तशुद्धपक्षाणां स्वहंसानामिवान्तरम् ।
यत्पूर्वजन्मपुण्यानामज्ञासीत् केवलं विधिः ॥

यस्य पूर्वजन्मनि पुण्यानामन्तरं विधिरेव ज्ञातवान् । अत्यन्तं शुद्धः पक्षः सिद्धान्तो येषाम् । हंसपक्षे पक्षाः पतत्राणि ॥ अत्र शुभवस्तुसंपत्तिलक्षणे कार्ये प्रस्तुते तत्कारणपूर्वजन्मपुण्याभिधानादप्रस्तुतप्रशंसा ॥

अनादित्यमिव व्योम तामसा इव वासराः ।
अलोचनेव जनता जज्ञे यस्य प्रयाणके ॥

यस्य प्रयाणे सति आकाशादीनां सूर्यरहितत्वमिव जातम् ॥ अत्र सेनारजोवर्णने प्रस्तुतेऽनादित्यत्वादितत्कार्याभिधानेनाप्रस्तुतप्रशंसा ॥

रजन्यामपि पद्मिन्यः कुमुदिन्यो दिनेपि यत् ।
नापुष्णन्यस्य साम्राज्ये जाड्यमेवात्र कारणम् ॥

रात्रावपि पद्मिन्यस्तथा दिवाप्युत्पलिन्यो यन्न विकासितास्तत्र जाड्यमेव हेतुः ॥ तद्राज्ये जडा एव न विकसिता इति सामान्ये प्रस्तुते तद्विशेषकुमुदिनीपद्मिन्यभिधानेनाप्रस्तुतप्रशंसा ॥

वर्ध्यमानं स्वकुलजैः केषांचित् पुण्यकर्मणाम् ।
कल्पान्तस्थायितामेति धनं स्थाने निवेशितम् ॥

पूर्वपुरुषैर्वर्ध्यमानं स्थाने निवेशितं सत् कल्पान्तं तावत्स्थैर्यं केषांचिद्भाग्यवतामेति ॥ अत्राज---------------ते सामान्याभिधानेनाप्रस्तुतप्रशंसा ॥

---------------------।

----पृथिव्यामपि--------॥*

--------------जा नगरं कृतवान्। येषु काव्येषु तन्नगरं न वर्णितं तानि काव्यानि धन्यानि न भवन्ति ॥ तान्यधन्यानीत्यत्र वैधर्म्येणाप्रस्तुतप्रशंसा। इदं काव्यं धन्यमिति प्रस्तुतार्थप्रतीतेः ॥

भवत्यजयमेरुत्वं सार्थं यस्य सुरालयैः ।
न हि पुण्यप्रभावेन तदस्त्येव न यद्भवेत् ॥

यस्य नगरस्याजयमेरुभावः सार्थको भवति देवावासैः। मेरुर्हि देवावासः। एतमेव विशेषं सामान्येन समर्थयते। न यद्भवेत्तन्नास्ति। सर्वमेव भवेदित्यर्थः पुण्यप्रभावात् ॥ अर्थान्तरन्यासः। विशेषस्य सामान्येन समर्थनात् ॥

वर्जन्ति स्थानमाहात्म्यादधमा अविगीतताम् ।
वेश्यानामपि यद्यत्र वास्तवं रागमेलकम् ॥

---

* See note on p. 158.

अधमाः स्थानमहिम्नाविगीततामविप्रलम्भकत्वं यान्ति। वेश्यानामपि विप्रलम्भकानां रागः सहजोऽभूत्॥ सामान्यस्य विशेषेण समर्थनादर्थान्तरन्यासः॥

धीर्यन्नावैति नोत्कर्षि शिवपादयुगं विना।
उत्का एव हि सर्वेऽस्मिन्नृषयो दर्शनं प्रति॥

शिवपादद्वयादन्यद्वस्तु सोत्कर्षं बुद्धिर्न जानाति। एतदेवोत्तरार्धेन कारणभूतेन समर्थ्यते। शिवपाददर्शनार्थं सर्वे ऋषयो यस्मात् सोत्कण्ठाः॥ कारणमृषीणामुत्कण्ठितत्वं समर्थकमित्यर्थान्तरन्यासः॥

यत्र प्रत्यक्षफलदः सेवितोऽग्निः सुकर्मणाम्।
धूमो हि घनतामेत्य भजते वृष्टिहेतुताम्॥

यत्र शोभनकर्मणां फलदोऽग्निर्भवति। तथाहि। यज्ञादिषु धूमो वृष्टिहेतुर्भवति। अत्र अग्निसेवनस्य कार ------ — समर्थकम्॥ अर्थान्तरन्यासः॥

उच्चेयताराकुसुमा वन्द्य ------।
------ चश्रव्यसप्तर्षितृतीयस्वरा॥

उच्चेतुं शक्यानि ताराकुसुमानि य ---------- ——किनी ह्रदो यस्याम्। तथा श्रोतुं शक्यः श्रव्यस्तृतीये सवने स्थाने स्वरो ——————————————।*

---

* See note on p. 158.

— — — — — — — — — — — — — — प्राप्तप्रवेशाभिरीतिभिः सुखमास्यते ॥ द्वितीया व्याजस्तुतिः । — — — नरूपया स्तुत्या निन्दायाः पर्यवसाने प्रतीतेः ॥

तुङ्गत्वात् सर्वतो दृश्यं यदि(त्येतदयु)क्तिकम् ।
सर्वत्र भ्राम्यताद्यापि कलिना यन्न वीक्षितम् ॥

तुङ्गत्वात् सर्वतो दृश्यं वस्तु भ - - ति यदेतदनुपपन्नम् । यद्वा यन्नगरम् । तथा हि । सर्वासु दिक्षु भ्राम्यतापि कलियु - - - न्ततमपि तत्पुरं न दृष्टम् । कलिस्तत्र न प्रविष्ट इत्यर्थः ॥ आक्षेपः । अत्र वक्तुमुक्तस्यौन्नत्यस्यायुक्तिमदित्यनेन प्रतिपादितो निषेधो निषेधाभासः संपद्यमानः सदाचारं कलिप्रवेशाभावप्ररूढं विशेषमाक्षिपति ॥

न यत्र धार्मिकः कश्चित् कीर्त्तिकामो नरोपि वा ।
अना(थे)न न यत् प्राप्तः प्रवेशः कलिना क्वचित् ॥

यत्र नगरे धार्मिकः कीर्तिकामो वा कश्चिन्नास्तीति साध्यम् । अत्र साधनमाह । अशरणेन कलिना तत्र प्रवेशः क्वचिदपि न लब्धः ॥ आक्षेपः । निषेधेनातिधार्मिकतारूपस्य विशेषस्य प्रतीतेः ॥

किं नाम वर्ण्यते यस्य धुरीणैरपि वाग्मिभिः ।
- - - - - - - - - - जि सर्वदा वर्णयन्ति यम् ॥

महावाग्मिभिरपि यस्य किं वर्ण्यते । - - - - - - ॥*

---

* See note on p. 158.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

मित्रभावं विरहिणीमारणं कृत्वा कालपक्षं यमपक्षं कृष्णपक्षं च प्रपत्स्ये ॥ — — — — प्रकाराः ॥

इत्यध्वगवधूसख्यो यत्र वातायने स्थिताः ।
निन्दन्ति वन्द्यं विश्वस्य प्रतिपत्सु सुधाकरम् ॥

यत्र वातायनगताः पान्थस्त्रीसख्यो विश्वबन्धुं चन्द्रं प्रतिपत्सु निन्दन्त्येवम् ॥

पुण्डरीकैः सुहरिणैर्मातङ्गैर्यत्र सुद्विजैः ।
कृष्णसारैश्च हरिभिः शोभते राजमन्दिरम् ॥

सुहरिणैरतिशुभ्रैः पुण्डरीकैश्छत्रैस्तथा सुद्विजैः शोभनदन्तै-र्मातङ्गैर्हस्तिभिः कृष्णैश्च तैः सारैश्चाश्वैर्यत्र राजगृहं शोभते ॥ विरोधः । विरुद्धाभासत्वात् । तथा हि पुण्डरीका व्याघ्रविशेषाः कथं हरिणा भवन्ति । मातङ्गाश्चाण्डालास्ते कथं द्विजाः । कृष्णसारा मृगाः कथं हरयः सिंहाः ॥

राजहंसानुरूप्येण सितोऽपि पृथिवीभुजाम् ।
असितो यत्र सततं जायते यशसां भरः ॥

यत्र राज्ञामसितः खड्गाद्यशो राजहंसानुरूप्येण राजहंस-सितो मन्वादिप्रशस्तराजयशोनुरूपत्वेन यशसां भर उत्पद्यते ॥ विरोधः । असिशब्दस्य विरोधद्योतकत्वात् । — — — — सितः श्याम इति ॥

क्षमायां यदि काठिन्यं शैत्ये तापकता द्विषाम् ।
अपालक - - - - - - - - - - - - - ॥*

- - - - - - - - - - - - - - - - ।
- - - - ति नोत्थानं यत्र संपूर्णपादपि ॥

अन्यत्र देशे त्रयाणां पादानां भङ्गेऽपि धर्म—————————पलायते इत्यर्थः। यत्र देशे चतुष्पादपि धर्म उत्थानं निर्गमनं नेच्छति। तत्रैव तिष्ठतीत्यर्थः॥ विभावना विशेषोक्तिश्च। अनवस्थितेर्हेतुः पादगामयी। तदभावेऽपि तत्फलं धर्मानवस्थानमुत्पन्नमिति विभावना। तथा उत्थानस्य कारणं संपूर्णपादत्वम्। तत्सद्भावेऽप्युत्थानाभावस्य फलस्योत्पत्तिरिति विशेषोक्तिः।

आयव्ययेषु कालैक्यं यत्र सर्वस्य दृश्यते ।
व्ययस्त्वादौ सुकृतिनामायस्तस्यानुयाचिकः ॥

यत्र सर्वस्य लोकस्य धनोत्पत्तित्यागेषु समकालत्वं दृश्यते। अर्जयन्तो जना व्ययं कुर्वन्तीत्यर्थः। यत्र सुकृतिनामादौ व्ययस्तस्य व्ययस्योत्पत्तिरनुयाचिकी। पश्चाद्धनागम इत्यर्थः॥ अतिशयोक्ती। आयः कारणं व्ययः कार्यं भवति। कारणकार्ययोः पौर्वापर्यं प्रसिद्धम्। तत्र त्वायव्यययोस्तुल्यकालत्वम्। तथोत्तरार्धे आयव्यययोः कारणकार्ययोः पौर्वापर्यविपर्ययः॥

---

* See note on p. 158.

पौराणां हृदये यत्र संनिधत्ते त्रिलोचनः ।
अन्तस्तु पौरनारीणां जाज्वलीति मनोभवः ॥

यत्र जनानां चित्ते हरः संनिधानं करोति । कामस्तु पौरस्त्रीचित्ते ज्वलतितराम् ॥ असंगतिः । हरः कामदाहस्य कारणम् । अत्र तु हरः पौरचित्ते सन्निहितः । कामस्तु पौरस्त्रीचित्ते ज्वलतीति कार्यकारणयोर्विभिन्नदेशत्वात् ॥

यत्र स्त्रीणामपाङ्गेभ्यः पूर्णाङ्गो जायते स्मरः ।
युवभिर्जीर्यमाणोपि रूपेण लभते बलम् ॥

यत्र पुरस्त्रीणां कटाक्षेभ्यः पूर्णाङ्गः कामो जायते । तथा तरुणैर्जि----पेण कामो बलं लभते ॥ विषमम् । सर्वत्र कारणानुगुणं कार्यं प्रसिद्धम् । ———————————— कामस्य रूपहेतुकबललाभ ——— ॥*

- - - - - - - - यत्र राजशिखामणिः ।
विश्वस्य मान्यतां लब्धुं सेव्यते परमेश्वरः ॥

यत्र रक्तैर्विरक्तैर्वा ———मणिः राजा चन्द्रः शिखामणिर्यस्य । परमेश्वरः सेव्यते । विश्वकर्तृकं मानं प्राप्तुम् ॥ ——— विकल्पस्य । विचित्रस्य विफलप्रयत्नलक्षणत्वात् । अत्र हि मानलाभार्थं सेवाख्यस्य प्रयत्नस्य विपरीतफलनिष्पत्तिहेतुत्वम् । सेवाकारिणां हि मानहानिः ॥

---

* See note on p. 158.

भूपैर्भुजेपि यत्रत्यैर्धार्यते भूः ससागरा।
कीर्तिः स्वच्छतनुस्तेषां न माति भुवनेष्वपि॥

यत्रत्यै राजभिर्भूमिः ससमुद्रा भुजचक्रेऽपि धार्यते। स्वच्छा शुधा सूक्ष्मा च तनुर्यस्याः सा कीर्तिर्भुवनेषु न वर्तते॥ अधिकद्वयम्। अधिकस्याश्रयाश्रयिणोरनानुरूप्यलक्षणत्वात्। अत्र ह्याश्रयस्य भुजस्याश्रयिभूताया भूवस्तुच्छत्वमहत्वाभ्यामनानुरूप्यम्। भुवनानामाश्रयाणां कीर्तेस्तदाश्रयीभूताया महत्वतुच्छत्वाभ्याम्॥

धर्मो विवर्धते यत्र वास्तव्यानां विभूतिभिः।
धर्मेण च विवर्ध्यन्ते वास्तव्यानां विभूतयः॥

पौरश्रीभिर्धर्मो वर्धते धर्मेण च पौरश्रियो वर्धन्ते॥ अन्योन्यम्। परस्परं वर्धनक्रियाजननात्॥

वापीकूपतटाकेषु प्रपासु विविधासु च।
दिवमप्युपयातानां दृश्यते यत्र जीवनम्॥

वाप्यादिषु जीवनं जलं प्राणश्च स्वर्गगतानां दृश्यते॥ विशेषः। अनाधारमाधेयमित्यादिलक्षणत्वात्। अत्र जीवस्याधारः शरीरिणः। ते स्वर्गं गतास्तथापि जीवनं दृश्यत इत्यनाधारमाधेयम्॥

त्रिदिवे दिवि पाताले कीर्ति - - - दिक्षु च।
यदीयानां नरे - - - - - - - - - - स्थिता॥

स्वर्गादिषु कीर्तिरेकरूपा समासमं युगपत्स्थिता॥ वि – ॥*

– – – – – – – – – – – – – – – – गैः पुनः राजभिः कीर्तिरनुपाल्यते॥ व्याघातः। उत्पत्तिविनाशयोरेकोपायत्वात्। अत्र राजभ्य एव वृषोत्सर्गैरेवोत्पत्तिः। तैरेव तेभ्य एव च विनाशः॥

अबला इति बाध्यन्ते सबलैरन्यदेशजैः।
तेनैव हेतुना यत्र रक्ष्यन्ते राजभिः परे॥

अन्यत्र राजभिरबलत्वाद्राजानो बाध्यन्ते। तस्मादेव हेतोस्तत्र तैः शत्रवो रक्ष्यन्ते॥ व्याघातः। व्याघातार्थं संभाव्यमानस्याबलत्वस्य बाधाविरुद्धरक्षणनिष्पादकत्वेन समर्थनात्॥

यत्र वीर्यं प्रतापस्य प्रतापः कारणं श्रियः।
श्रीर्धर्मस्य नरेन्द्राणां धर्मो भोगापवर्गयोः॥

यत्र वीर्यादयः प्रतापादीनां हेतवः॥ कारणमाला॥

अर्थो धर्मानुगो यत्र कामश्चार्थानुगो नृणाम्।
कामस्य शिवकामानां मोक्षोऽप्यनुगतां गतः॥

यत्र श्रेयस्कामानां धर्माद्यनुगा अर्थादयः॥ एकावली। अर्थादीनां धर्माद्यनुगतत्वात्॥

---

* See note on p. 158.

यौवनेन वपुः स्त्रीणां यत्र रूपेण यौवनम् ।
रूपं कान्तिविशेषेण स लावण्येन गर्जति ॥

यत्र यौवनादिभिर्वपुरादयो गर्जन्ति ॥ मालादीपकम् । यौवनादीनामुत्तरोत्तरवपुरादिगर्जनाख्यगुणावहत्वात् ॥

शंभुर्लोकत्रये सारं तस्य सारं त्रिनेत्रता ।
तत्रापि चन्द्रमास्तस्य यत्कान्तावदनोपमा ॥

ईश्वरादयो लोकत्रयादौ सारभूताः ॥ सारः । उत्तरोत्तरोत्कर्षात् सारः ॥

कनकाब्जरजश्छन्ना वातायनविहारिणः ।
मानवैर्यत्र सेव्यन्ते स्वर्गङ्गावीचिमारुताः ॥

यत्र वातायनगता नाकनदीपवना मनुष्यैः सेव्यन्ते यतो हेमाब्जरजःपूर्णाः ॥ काव्यलिङ्गम् । कनकाब्जेत्यादेः पदार्थत्वात् । काव्यलिङ्गस्य च हेतोर्वाक्यप — — — — — — — ॥

द्रष्टुं दिग्भ्यो दशभ्यो यदपर्याप्तदृगष्टकम् ।
- - - - - - - - - - - - - - - - ॥

— — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — ॥*

* See note on p. 158.

- -

- - - - -हेतोर्वाक्यार्थत्वात् । पूर्वश्लोकेऽपर्याप्तदृगष्टक इति विशेषणस्य पदार्थत्वाभिमानात् ॥

सर्वस्वहारिणस्त्वत्तो वरुणो वाडवाद्ध्रुवम् ।
यत्कूपान् सेवते तोयं गिरिदुर्गे कुतोन्यथा ॥

वरुणस्य सर्वस्वं समुद्रस्तं दहतो वाडवाग्नेर्ध्रुवं भीतो वरुणो यत्कूपान् सेवते । वरुणत्रासस्य साध्यस्य साधनमाह । अन्यथा यदि न वरुणस्य भयं स्यात्तर्हि तद्गिरिदुर्गे तोयं कथं स्यात् । वरुणस्य जलाधिपतित्वादिति भावः ॥ अनुमानम् । साधनात् साध्यप्रतीतिरनुमानस्य लक्षणम् । अत्र गिरौ जलसंभवात् त्रासानुमानम् ॥

वरुणादिमहेन्द्रान्तमूर्तयो यत्र पार्थिवाः ।
शिष्टदिक्पतिमूर्त्तित्वं गृह्णतेन्यपुरीः प्रति ॥

वरुणादारभ्येन्द्रं तावत्पञ्च लोकपालास्तेषां मूर्तयस्तेजोंशा येषां तथाविधास्तत्र राजानो भवन्ति । तत्र वरुणत्वमशेषजनाप्ययनात् । वायुत्वं बलित्वात् । कुबेरत्वं धनदत्वात् । शर्वत्वं सर्वोत्कर्षात् । इन्द्रत्वमखण्डिताज्ञत्वात् । यत्रत्या राजानोऽवशिष्टा ये दिक्पतयो वह्नियमनैर्ऋत्यास्तद्भावं शत्रुनगरीषु गृह्णन्ति । अग्नित्वं तासां दाहात् । यमत्वं शत्रुमारणात् । नैर्ऋतत्वं शत्रुपुरीनिर्वसत्वकारणात् ॥ अनुमानम् ॥

स्वर्गं पालननिर्माणवर्णनैर्देववेश्मनाम् ।
ध्रुवं पश्यति यत्रत्यो राजा चित्रकरः कविः ॥

पालनादिभिः राजादयः स्वर्गं गच्छन्ति (? पश्यन्ति) ॥ यथासंख्यम् । उद्दिष्टानामर्थानां क्रमेणानुनिर्देशात् ॥

व्यर्थौ यशःप्रतापाभ्यां राज्ञां यत्रेन्दुभास्करौ ।
धत्तोऽर्धरात्रमध्याह्ने छत्रत्वं देववेश्मनाम् ॥

यत्र राज्ञां यशःप्रतापाभ्यां हेतुभ्यां व्यर्थौ निष्प्रयोजनौ सन्तौ चन्द्रार्कौ अर्धरात्रे मध्याह्ने च देवगृहाणां छत्रभावं धत्तः ॥ प्रतीपम् । यशःप्रतापाभ्यां चन्द्रार्कयोराक्षेपात् ॥

- ।
- ॥
— — — — — — — — — — — ॥*

यत्कान्ताकेशसंस्कारधूपधूमः सुधासितम् ।
श्यामीकरोति सततं सौधं सितकरं ततः ॥

यत्स्त्रीकेशसौगन्ध्यार्थं धूमः पूर्वं सौधं ततश्चन्द्रं श्यामीकरोति ॥ पर्यायः । क्रमेणैकस्यानेकस्मिन्ननेकस्यैकस्मिन्नवस्थानात् ॥

---

* See note on p. 158.

यत्राधत्ते निशि मरुत् सौधेन्दुमणिशीकरैः ।
घर्मोदबिन्दून्रामाणां गण्डयोश्चन्द्रकान्तयोः ॥

यत्र रात्रौ स्त्रीणां वायुरिन्दुसुन्दरयोर्गण्डयोर्घर्मजलकणान् गृह्णाति । कैः । सौधचन्द्रकान्तकणैः ॥ परिवृत्तिः । चन्द्रकान्तजलकणैः खेदाम्बुग्रहणात् समम् ॥

पञ्चभिर्मार्गणैः पौष्पैः स्मरो हरति कामिनाम् ।
हृत्काञ्चनाम्बुजवनं वियोगाग्निपरीक्षितम् ॥

पुष्पमयैः पञ्चभिर्बाणैः कामो विरहाग्नौ परीक्षितं चित्तहेमपद्मवनं हरति ॥

सर्वस्वमपि संत्यज्य स्वगृहाद्यत्र मानिनः ।
यशो गृह्णन्ति तद्यस्य परे चर्वितचर्वकाः ॥

यस्य यशसः चर्विते चर्वणेऽपि कृते चर्वका भवन्ति । तद्यशः सर्वस्वं दत्वा मानिनो गृह्णन्ति ॥ परिवृत्तिः । सर्वस्वेनाधिकेन यशसो न्यूनस्य ग्रहणेन न्यूनत्वात् । पूर्वत्र पञ्चभिः शरैः हेमपद्मवनहरणादधिकम् ॥

अपावनं धनं यत्र सर्वथा त्यागिनां गृहे ।
अत्यागः स्तूयते मौग्ध्याद्बालाभिर्यच्च कामिनाम् ॥

अपगतमवनं रक्षणं त्यागाभावो यस्य तद्धनं त्यागिनां दातॄणां गृहे भवति । बालाभिः कामिनामत्यागः अतिशये-

नापराधः स्तूयते मुग्धत्वात् ॥ परिसंख्या । अपावन - - - - - त्यागिधनादावेव नियमात् । त्यागिधन - - वा - - - - दन्य - - - - - - - - - - - ॥*

- - - - - देपि यत्र श्रोत्रमहाज्वरः ।
स्वस्याकीर्तिर्भवेद्येन तत्तुव्यवहरन्ति के ॥

परस्यापवादेऽपि सतां महाज्वरः कर्णयोर्भवति । येन स्वस्यापयशो भवेत्तत्के कुर्वन्ति ॥ वाच्या सैव । यत्र परनिन्दापि दुर्वचा तत्र स्वस्याकीर्तिहेतुभूतव्यवहारपरिहार आपतित इति शब्दोपात्तार्थापत्तिरिति सैव वाच्या ॥

जहौ प्रागुपमानत्वं चरमं चोपमेयताम् ।
यस्य संवर्धमानस्य संपद्भिरमरावती ॥

प्रतीपम् ॥ अधिकगुणत्वसंभावनयोपमानत्वेन कल्पिताऽमरावती गुणानामन्तरपरीक्षणे सति पूर्वमुपमान(त्व)मत्यजत् । पश्चादुपमेयताम् । अतिन्यूनगुणत्वादिति भावः ॥

पुरान्तरेषु घनया श्वेतन्ते ज्योत्स्नया यदा ।
तदा नीलन्ति यत्सौधान्यसितागुरुधूम्यया ॥

अन्यनगरे पौर्णमास्यादौ सौधानि श्वेतन्ति श्वेतानि भवन्ति । तत्र तु तदैव कालागुरुधूमेन यत्सौधानि नीलानि

* See note on p. 158.

भवन्ति ॥ गुणक्रियासमुच्चयः । नीलनश्वेतनयोर्गुणक्रिययोर्यौगपद्यम् ॥

शीलालंकरणं रूपं त्यागालंकरणं धनम् ।
श्रुतालंकरणं मेधा यत्र पुण्यानि शंसति ॥

यत्र रूपादीनि शीलाद्यलंकृतानि पुण्यसूचकानि भवन्ति ॥ सद्योगः । रूपादीनां सतां शीलादिभिः सद्भिर्योगात् ॥

सचौरैर्दण्डकक्षापैरवर्षैर्देवमातृकैः ।
निर्धनैर्बहुदुर्भिक्षैर्दुर्जयं तत् पुरान्तरैः ॥

सचौरत्वादिविशेषणविशिष्टैरन्यनगरैस्तज्जेतुं न शक्यम् ॥ असद्योगः । पुरान्तराणामसतां चौरादिभिरसद्भिर्योगात् ॥

धर्मो दम्भं लोभमर्थः कामोऽस्थानप्रसक्तताम् ।
मोक्षश्चार्चनवैमुख्यं दिशन् यत्र न दृश्यते ॥

अन्यपुरेषु धर्मादयो दम्भादिकलुषिता दृश्यन्ते । - - - - - - - - - - - सदसद्योगः । सतां धर्मादीनां - - - - - - - - - - - - - ॥

— — — — — — — — — — — — — — — —*

— — — स्य यस्य राज्ञः प्रतिकारसामर्थ्ये सति सत्संबन्धिनां पराभवात् ॥

---

* See note on p. 158.

यत्र मेघाः पिधीयन्ते गवाक्षागुरुधूम्यया ।
सौदामिनीभिस्तेषां च हेमहर्म्यमरीचयः ॥

जालनिर्गतकालागुरुधूमैर्यत्र मेघाच्छाद्यन्ते । विद्युद्भिश्च स्वर्णहर्म्यांशवः ॥ मीलितद्वयम् । वस्तुना वस्त्वन्तरनिगूहनात् ॥

अभिन्नैकेन्दुभूरिस्त्रीमुखवातायनाः क्षपाः ।
समरामाननाम्भोजदीर्घिका यत्र वासराः ॥

अभिन्नः सदृशः । एकोऽप्रतिमल्ल इन्दुर्येषां तानि । भूरीणि स्त्रीमुखानि येषु तानि वातायनानि यासु ताः क्षपा भवन्ति । समानि रामाननानि येषां तान्यम्भोजानि यासु ता दीर्घिका येषु ते वासरा भवन्ति ॥ सामान्यम् । प्रस्तुतानां मुखानामप्रस्तुतैश्चन्द्रपद्मगुणैः साम्येन कार्त्स्न्योपनिबन्धनात् ॥

मध्येपि शुभ्रः शुभ्राश्मवेश्मरश्मिभरैः शशी ।
यत्र सर्वाङ्गनीलो वा महानीलग्रहांशुभिः ॥

यत्र स्फटिकग्रहरश्मिसमूहैः चन्द्रः कलङ्कस्थानेऽपि शुभ्रो भवति । इन्द्रनीलगृहरश्मिभिः सर्वाङ्गेषु नीलो भवति ॥ तद्गुणः । अन्यदीयसितासितगुणग्रहणात् ॥

न शक्यते यदानेतुं कलिना मलिनात्मताम् ।
तमसा चन्द्रबिम्बं हि सविशेषं प्रकाशते ॥

कलिना यन्नगरं मालिन्यं नेतुं न शक्यते । यतः चन्द्रस्तमसात्यर्थं शोभते ॥ अतद्गुणः । कलिगुणाननुहारात् ॥

गृह्णीत त्रिगुणं त्वत्तो न स्यादग्रहणं यदि।
प्रत्यादिशन्ति शम्बल्यो यस्मिन्नित्याप्तकामुकान्॥

- - - - कुट्टिन्यो य - - - प्राप्तान् कामुकानिति प्रत्यादिशन्ति निषेधयन्ति। इतिर्हेतौ। यदि तत्कर्तृकं त्वत्कर्मकमग्रहण- - - - - - - - - - त्यजदित्यर्थः। तदा त्वत्सकाशान्मया त्रिगुणं गृह्णीत। परं सा तु त्वां न गृह्णाति। मद्धस्ते त्वया न्यस्तं यद्वस्तु तन्न गृह्णातीत्यर्थः॥ उत्तरम्। अत्र हि उत्तरात् प्रश्न उन्नीयते। कामुकैर्हि कुट्टिणीनामुक्तमेतत्। इदं वस्तु तस्यै देहि। सा मत्समीपं त्वयानीयतामिति। ततः कुट्टिनीभिः पूर्वोक्तमुत्तरं दत्तम्। अस्मादुत्तरात् प्रश्नोन्नयनम्। त्वत्त इति कामुकपरामर्शकमेकवचनं तु प्रत्येकं पृथग्भाषणात्। कुट्टिन्यो हि अभिसारिकाणां गौरवरक्षणार्थं जनानुत्तरयन्ति॥

कं यत्र पुष्करं गत्वा वरिवस्यन्ति साधवः।
कं पुष्करागृहायातं स्पृष्ट्वा शुद्धिं च मन्वते॥

पुष्करं तीर्थं गत्वा साधवः कं ब्रह्माणमुपासते। पुष्करतीर्थाद्गृहायातं कं जलं स्पृष्ट्वा शुद्धिं मन्यन्ते। कमिति प्रश्ने कं ब्रह्माणं कं जलमित्युत्तरं द्वितीयम्॥

यत्र कर्णोत्पलन्यस्तहस्तं दीपावलोकिनी।
दृष्ट्वा वधूः प्रियोपान्ते सखीभिः प्रतिमुच्यते॥

दीपशमनार्थं कर्णोत्पलेषु न्यस्ता हस्ता यत्रैवं कृत्वा दीपा-

नवलोकयन्ती नारी भर्तृनिकटे दृष्ट्वा सखीभिः प्रतिसुच्यते ॥ सूक्ष्मम् । रिरंसारूपसूक्ष्मार्थप्रकाशनात् ॥

शीतः पाणिरपथ्योयं सद्यो मे निरगाज्ज्वरः ।
यत्र रामा प्रियस्पर्शप्रस्वेदमिति निह्नुते ॥

इदानीं मम ज्वरो निर्गतोऽतस्तवायं पाणिः शीतलादपथ्य इत्यनेन वचसा प्रियास्पर्शेन प्रस्वेदं रामाच्छादयति ॥ व्याजोक्तिः । स्वेदेनोद्भिन्नस्य प्रियस्पर्शसुखस्य ज्वरनिर्गमनेन निगूहनात् ॥

मा प्रवेक्ष्यति कोप्यन्तर्मा शब्दः श्रूयते बहिः ।
वाक्यं यत्र नवोढानामिति कान्तैर्निगद्यते ॥

नवोढा वक्ति मा हठादिकं कुरु । यतः कोप्यन्तः प्रवेक्ष्यति । तथा मा युङ्क्ष्व यतो बहिः शब्दः श्रूयते । एतदेव कान्ता अनुवदन्ति । मा निषेधं कुरु यतः कोप्यन्तः प्रवेक्ष्यति । काकुप्रयोगेण न प्रवेक्ष्यतीत्यर्थः । मा निषेधं कुरु यतो बहिः शब्दः श्रूयते । काकुप्रयोगेण न श्रूयते इत्यर्थः ॥ वक्रोक्तिः । काकुप्रयोगात् ॥

कोप्यन्तर्मे नते स्नेहः कोपवन्तं त्यजान्तरात् ।
नतोहमिति मानिन्यो रम्यन्ते यत्र कामिभिः ॥

ममान्तः स्नेहस्तव नास्ति । यद्वा त्वत्कर्तृकः स्नेहो मेऽन्तर्मयि विषयभूतायां न भवतीति मानिनीनामुक्तिः । कामि-

भिस्त्वन्यथा योजनं कृतम् । त्वं - - - - - कोपवान् । मे मम नते प्रणते स्नेहः इति त्वयोक्तम् । तत् कोपमन्तराच्चित्तात् त्यज । तवाहं नतः प्रणामकारीत्युक्त्वा कामिभिर्मानिन्यो रम्यन्ते । रमिर्णिजन्तः । मे इत्येकवचनमेकैककामिन्यभिप्रायात् ॥ श्लेषेण सैव । सैवेति वक्रोक्तिः ॥

यत्र स्तनंधयान् हस्ते रत्नदीपं जिघृक्षतः ।
दृष्ट्वा हाहेति संभ्रान्ता धात्री चेटैर्विहस्यते ॥

रत्नदीपं हस्ते गृह्णतो बालान् दृष्ट्वा हाहेति वदन्ती संभ्रान्ता धात्री चेटैरुपहस्यते ॥ स्वभावोक्तिः ॥

निपीडितस्य पूर्णेन्दोः सुधया पङ्किलाङ्गुली ।
यत्र मृत्युजितः पादौ भाव्येते भावितैः पुनः ॥

पीडितस्यासनभूतस्य पूर्णचन्द्रस्यामृतेनार्द्राङ्गुली मृत्युजितो भगवतः पादौ भक्तैः प्रणिधीयेते ॥ भाविकम् । अत्यन्तविप्रकृष्टस्य भगवदङ्गुलिपङ्किलत्वस्य प्रत्यक्षायमाणत्वात् ॥

च्युतकर्पूरकस्तूरीपांसुला पण्यवीथिका ।
कुरुते पाण्डुरश्यामवाससो यन्निवासिनः ॥

च्युताभ्यां कर्पूरकस्तूरीभ्यां पांसुला यत्राट्टवीथी । यस्मिन्निवासिनः पौरान् सितासितवस्त्रान् करोति ॥ उदात्तम् । सातिशयसमृद्धिवर्णनात् ॥

पारेसिन्धु विजिग्ये यां मध्येसिन्धु व्यधाच्च याम् ।
रामः कृष्णश्च नगरीं ते दास्ये यस्य नोचिते ॥

समुद्रपारे यां नगरीं लङ्कां रामो जितवांस्तथा समुद्रमध्ये नगरीं द्वारवतीं कृष्णो यां व्यधात् ते नगर्यौ यस्य दास्यत्वयोग्ये न भवतः ॥ द्वितीयमुदात्तम् । लङ्काजयद्वारिकानिर्माणयोर्महापुरुषचरितयोरङ्गभूतत्वात् ॥

चन्द्रांशुस्मेरधम्मिल्लमल्लिकानां प्रियान् प्रति ।
सौधेषु गीतं रामाणां यत्रालिभिरनूद्यते ॥

चन्द्रांशुभिः स्मेराः शुभ्रतरा धम्मिल्लमल्लिका यासां स्त्रीणां प्रियानुद्दिश्य गीतं सौधेषु सखीभिरनु पश्चादुद्यते गीयते ॥ रसवत् । रतेरङ्गत्वाद्रसवदलंकारः ॥

सौधेष्विन्दूदये शुद्धाः प्रियमार्गस्पृशो दृशः ।
न व्याकुलयितुं भृङ्गा यत्रोत्पलदृशामलम् ॥

चन्द्रोदये प्रियमार्गवीक्षिणीरुत्पलदृशां दृष्टीर्व्याकुलीकर्त्तुं भ्रमरा नालं शक्ताः । अत्युत्कण्ठयेति भावः ॥ प्रेयोलंकारः । प्रियमार्गवीक्षणशुद्धत्वादौत्सुक्यस्य रत्यङ्गस्य व्यङ्ग्यत्वात् । व्यभिचारि प्रेयस्वि ॥

प्रलापः शिवभक्तानां श्रूयते यत्र निश्चलैः ।
शिवभक्तैर्गृहद्वारं कुर्वद्भि - - - - - - ॥

- - - - - - - - - - - - - - - - - - - शिव शिवेति

प्रलापप्रहर्षबाष्पेण गृहद्वारं पङ्किलं - - - - - - - - - -
- - - - - - - ॥*

- -

भवतीभिश्चन्द्रोदयेपि कोपो न त्याज्यः । चन्द्रादधिकस्य शृङ्गारोद्दीपकस्याभावार्थोऽपिशब्दः । इत्येवं प्रियहासोऽन्यः स्त्रीणां कोपे निश्चयमल्पीकरोति । प्रियहासेन रोषः ग्राम्यतीत्यर्थः ॥ समाहितम् । कोपप्रशान्तेरभ्यङ्गत्वमिति ॥

हठेन पादपतनं यत्र रामासु सागसाम् ।
कोपाग्निं दीपयति च प्रसादाम्बु च वर्षति ॥

रामासु सापराधानां संबन्धि हठेन प्रणमनं कर्तृ कोपाग्निं ज्वलयति हर्षं जलं च वर्षति । प्रसादे इति वा पाठः ॥ भावसंधिः । असूयौत्सुक्ययोः रत्यङ्गयोर्भावात् ॥

लटभाभिः स्वयं दत्तं विलासिषु नखक्षतम् ।
दृष्टं विस्मृत्य रत्यन्ते यत्रैति क्षणविघ्नताम् ॥

कामिनां तरुणीभिः स्वयमेव दत्तं तदेव विस्मृतं सद्रत्यन्ते दृष्टं विघ्नतामेति ॥ भावोदयः । असूयोदयात् ॥

यस्मिन्पराङ्मुखी रक्ता सासुः स्मेरा च योषिताम् ।
सुसखीसाक्षिकं दृष्टिर्भवत्यानमति प्रिये ॥

---

* See note on p. 158.

रमणीनां प्रिये प्रणमति सति दृष्टिः पराङ्मुखादिसहिता स्निग्धसखीसाचिकं भवति ॥ भावशबलता । अमर्षासूया-निर्वेदहर्षाणां शबलत्वात् ॥

भ्रूभङ्गभङ्गिभिः स्त्रीणां येनाप्ताश्चापराजयः ।
कामस्य कामिभिर्यत्र कृतस्तस्य पराजयः ॥

येन कामेन भ्रूभङ्गविच्छित्तिभिर्हेतुभिश्चापानां राजयः पङ्क्तयः प्राप्ताः । तस्य कामस्य कामिभिः पराजयः कृतः ॥ अनुप्रासयमकयोः संसृष्टिः ॥

केलीकोकिलकाकल्याः कल्याः कान्तागिरो जये ।
यत्र कामयमानानां नानाङ्गं सुवते सुखम् ॥

यत्र प्रियाणां वाचः कामयमानानां कामिनां नानाविधं सुखमुत्पादयन्ति । केलीकोकिलानां काकली क - - - - - - जये कल्याः कुशलाः ॥ तयोरेव संकरः ॥

कर्पूरविपणी यत्र सर्वस्मि - - - - - - - - - ।
- - - - - - - - - - - - - - ॥*

- स्थानेनाम-रावतीन्दुनगरी भूरि सौभाग्यं स्पृशति । समगुणेति तात्पर्यम् । या च स्त्री पुरुषायितवृत्तिः सात्यर्थं सुभगा ॥

---

* See note on p. 158.

समासोक्त्युत्प्रेक्षासंकरः । स्पृशतीति संभावनतात्पर्यादाद्युत्प्रेक्षा । नायिकाव्यवहारारोपाच्च समासोक्तिः ।

एवंविधामजयमेरुगिरेः प्रतिष्ठां
कृत्वा सकौतुक इवाजयराजदेवः ।
दोर्वीर्यसंहृतनयं तनयं विधाय
सिंहासने त्रिदिवमीक्षितुमुच्चचाल ॥

एवंविधामजयमेरुनगरस्य प्रतिष्ठां कृत्वा स्वर्गदर्शनार्थं कौतुकीव । नगरान्तरलाभार्थमिति भावः । भुजबलमि-(मी)लितनीतिं पुत्रं सिंहासने कृत्वा चलितः ॥

अर्णोराजोथ सदाशिवमनिशमनुध्याय रूपं प्रसन्ना-
दस्मादत्रैव जन्मन्यतुलबलमिव प्राप्तपञ्चाननत्वम् ।
सर्वोर्वीपुण्डरीकप्रकटविघटनोन्मत्तमातङ्गराज-
त्रासायासावतारव्यवसितमकरोत् पुष्करक्षेत्रमेकम् ॥

अथार्णोराजः सदाशिवसंबन्धि रूपं ध्यात्वा प्रसन्नादस्मात् सदाशिवादस्मिन्नेव जन्मनि बहुबलमिव पञ्चाननत्वं शिवत्वं पञ्चवक्त्रत्वं च प्राप्यैकमप्रतिमल्लं पुष्करक्षेत्रं समस्तभूमौ पुण्डरीकाणां छत्राणां प्रकटं विघटनेनोद्धतानां मातङ्गराजानां म्लेच्छानां त्रासायायासोत्पादने व्यवसितं शक्तमकरोत् । व्यवहितमिति पाठो नार्षः । सिंहश्च पुण्डरीकाणां व्याघ्रविशेषाणां विघटनादधिकमुद्धतानां हस्तिनां भयमुत्पादयतीति भद्रम् ॥

श्रीलोलराजसुतपडितभट्टनोन-
राजात्मजो विवरणेन स जोनराजः ।
सर्गं चिराद्व्यधित पञ्चममस्मि - -
- - - - - - भिधकाव्यराजे ॥ १ ॥

श्रीश्रीकण्ठचरित्रकाव्यविवृतौ - - - - -
- - - - - - - - - - - - - - - ।
- - - - - - - - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - - - - - ॥ २ ॥

इति पृथ्वीराजविजये पञ्चमः सर्गः ॥ ५ ॥

षष्ठः सर्गः ॥

- - - - - - - - - - - -*
- - - - - - - - - - ।
- - - - - - - - - समीयु-
र्भयं तदेवाजयमेरुनार्यः ॥

प्रथमं चन्द्रस्य राहुणा ग्रहे ग्रासे सति चन्द्रलोके दाक्षायणीनां ताराणामश्विन्यादीनां यद्भयमासीत् तदेव तत्सममित्यर्थः । दुर्गाङ्गनाः प्रापुः । विषमे हस्तः श्रवणं च नक्षत्रम् । हस्तः करः श्रवणं कर्णौ यासां ताः ॥

रजोभिरेव प्रतिभानभङ्गे
पूर्वस्य पुंसस्तरणेः प्रवृत्ते ।
निर्गत्य सोष्मा विदधे स दोष्मा-
न्नौर्वाग्नितां तत्कटकार्णवस्य ॥

अर्णोराजस्य पूर्वः पुमानादित्यः । तस्य रजोभिरेव प्रकाशनाशे जाते सोष्मा दृप्तो दोष्मान् भुजशाली स अर्णोराजोऽजयमेरुतो निर्गत्य तुरुष्कसैन्यसमुद्रस्य वडवाग्नितामकरोत् । तत्कटकमशोषयदित्यर्थः ॥

* A lacuna of about a verse or two with com.

पराङ्मुखी यत् पृतना प्रपेदे
जनङ्गमानामसुभिर्वियोगम् ।
स रौरवाणां सुवसत्वकालो
भाग्यानि वा भास्करमण्डलस्य ॥

जनङ्गमानां म्लेच्छानां पृतना सेना प्राणैर्वियोगं पलायमाना सती यत् प्राप्ता स रौरवाणां नरकविशेषाणां सुवसत्वकालः सूर्यमण्डलस्य वा भाग्यानि भवन्ति । यदि हि म्लेच्छा रणे संमुखा म्रियेरंस्तदार्कबिम्बं भित्वा गच्छेयुः । न त्वेवमतो नरके पतिताः ॥

दोःशालिनामाजयमेरवाणां
यल्लोहघातैः करणीयमासीत् ।
भारायमाणैर्निजवर्मलोहै-
स्तदन्वभूवन् बहवस्तुरुष्काः ॥

अजयमेरुभवानां भटानां शस्त्राघातैर्यत्कर्तव्यमासीत्तद्भारी-भूतैरायसकवचैर्बहवस्तुरुष्काः प्रापुः । निजकवचभारैरेव मृताः इत्यर्थः ॥

पुरो गतानामसवो निरीयुः
पिपासया ये मरुधूलिमध्ये ।

तैरव सा - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - - - ॥*

- - - - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - ।
- - - - - - - घतस्कराढ्ये
सुखेन पाथेयमिवात्तवद्भिः ॥

अश्वग्रीवास्त्रायुधप्रहारं दत्वा शोणितं वमद्भिः कैश्चिन्मृतम् । भावे क्तः । अत्रोत्प्रेक्ष्यते । पापचौरसंकुले नरकमार्गे पाथेयमिव गृह्णद्भिः । चौरबहुले च लोकः पाथेयं गृह्णाति ॥

मरुस्थलीवालुकयाप्यधत्त
कांश्चिद्विपन्नांल्लुठतः पृथिव्याम् ।
संस्कारमात्मोचितमन्तकाले
प्रवर्त्तयन्ती कृपयेव वात्या ॥

मृतान् भूमौ लुठतोऽन्यान् वातसमूहो मरुसिकतयाच्छादयत् । अत्रोत्प्रेक्ष्यते कृपया हेतुभूतया यवनोचितं प्रेतसंस्कारं भूमिनिखननलक्षणं प्रवर्त्तयन्तीव ॥

रुध्वा स्थितान् कांश्चन राजमार्गे
ग्राम्याः शवान् गन्धभयेन हुत्वा ।

* A lacuna of about a verse or two with com.

तुरुष्कमांसस्य चिराद्रसज्ञं
क्रव्यादमग्निं रचयांबभूवुः ॥

राजमार्गमावृत्य स्थितान् कांश्चन शवान् गन्धभयेन हुत्वा ग्रामिणः क्रव्यादमसंस्कृतमग्निं तुरुष्कमांसस्यास्वादज्ञं चिराच्चक्रुः ॥

बभूव यावानवनेः पुरस्ताद्
भारस्तुरुष्कैर्व्यसुभिर्लुठद्भिः ।
तावानभून्मेदुरितोदरीणां
तत्पारणाद्धारणतः शिवानाम् ॥

तुरुष्कैर्गतप्राणैर्लुठद्भिः पूर्वं भूमेर्यावान् भारोऽभूत् तावानेव भारस्तत्पारणात्तुरुष्कग्रसनात् पीवरोदरीणां जम्बुकीनां धारणतोऽभूत् । पारणशब्दो भक्षणे वर्तते । तुरुष्कभक्षणे निवृत्तस्य भारस्य शिवामेदुरत्वात्पुनरुदयः ॥

असूचि तेषां विशतामुलूकैः
सपादलक्षं यदमङ्गलं प्राक् ।
तत्तत्पलास्वादननिवृ(र्वृ)तस्य
भद्रं बभाषे बलिभुक्कुलस्य ॥

सपादलक्षं नाम देशविशेषं विशतां म्लेच्छानाममङ्गलमुलुकैः कौशिकैर्यत्सूचितं तदमङ्गलमेव कर्तृ काक(कुलस्य) शुभमसूचयत् । यतो मृतम्लेच्छमांसग्राससुखितस्य । आसादनेति पाठो नार्षः - - - - - ॥

- - - - - - - - - - - रीति-
परस्परस्यास्यरसो हसन्त्यः।
अनङ्गमैर्मूर्धभिरर्ध - - -
- - - - - - - - - - - - -॥*

— — — — — — — — — — — तिस्ते यत्र कथामात्रमपि नाकुर्वन्निति। पान्थेष्विति यस्य च भावेन भावलक्षणमिति सप्तमी। पान्थाः कथामत्यजन् गड्डादयस्त्वकुर्वन्निति तात्पर्यम्॥

पविचिता वीररसेन धात्री
मुहूर्तमात्रं नृपसैनिकानाम्।
चाण्डालकीलालमलीमसे तु
चिरस्य बीभत्सरसे ममज्ज॥

राजसैन्यानां वीररसेन कर्त्रा भूमिर्मुहूर्तमात्रं पवित्रीकृता। तुः पक्षान्तरे। म्लेच्छरक्तैरशुचौ बीभत्सरसे चिरममज्जत्॥

हतप्रसादीकृतनष्टशिष्ट-
प्रविष्टतीरुष्कतुरंगमापि।
सेना चकाराजयराजसूनो-
रुच्चैःश्रवस्सर्गमयीरिवाशाः॥

* A lacuna of about a verse or two with com.

राजःसेना दिशः सर्वा उच्चैःश्रवस्स्वर्गप्रकृतिरिव व्यधात्। हताः प्रसादीकृता नष्टाश्च तेभ्यः शिष्टाः प्रविष्टास्तौरुष्कास्तुरंगमा यस्यां सा। तुरुष्कवाहापहरणात्तत्सेना दिशोऽजैषीदिति भावः। उच्चैःश्रवा एक एव स च स्वर्ग एवास्ति। तत्सेना तु वराश्ववाहुल्याद्बहुसंख्योच्चैःश्रवःसहिता दिशोपिव्यधादित्यपि- शब्दस्यार्थः। यद्वा हतादिभ्यः शिष्टत्वादल्पप्रविष्टाश्चापि दिशोऽनेकोच्चैःश्रवःसहिता श्च — — — — —॥

भीत्या विना कस्य न सुप्रवेश-
मुपक्रमे यत्समरस्य जज्ञे।
भाग्यैर्विना कस्य न च प्रवेष्टुं
साध्यं न तत्पार्थिवसैन्यमासीत्॥

रणारम्भे यद्राजसैन्यं भीत्या विना कस्य न सुप्रवेशमभूत्। भीतिरेव यत्र सैन्ये न प्रविष्टा। अन्ये तु सर्वे तुरुष्काः प्रविष्टा इत्यर्थः। तद्राजसैन्यं कस्यापि प्रवेष्टुं साध्यं नासीत्। कैर्विना। भाग्यैर्विना। भाग्यान्येव समरान्ते प्राविशन्नन्ये तु तुरुष्का हता इत्यर्थः। हत्वा तुरुष्कांस्तद्धनं प्राप्तमित्यर्थः। यद्वा निर्भयस्य कस्य न सुप्रवेशमिति यज्जनैर्जज्ञे ज्ञातं तद्राजसैन्यं भाग्यानि विना कस्यापि न प्रवेष्टुं शक्यमिति॥

एकैकसु - - - - - - - -
- - - - भर्तरि वाभिधातुम्।

संप्रेषिते - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - ॥*

- - - - - - - - - - - - - - -
- - - - - तथा परकटकं भिद्भवत्प्रविष्टा इत्यर्थः।
पौरस्तुत्यमृतपूर्णकर्णास्मादिनोऽशोभन्त ॥

नृपः पताकासिचयप्रपञ्च-
संचारिचित्राम्बरभूषणायाम्।
अलोठयित्वैव नवीकृतायां
पुण्यामपूर्वां श्रियमीक्षते स्म ॥

ध्वजवस्त्राण्येव संचारि चित्रं यस्य तदम्बरं भूषणं यस्यां तत्रालोठयित्वैव लोठनेन विनैव नवीकृतायां नगर्यां स शोभां दृष्टवान्। शत्रुमारणान्नगर्या नवीकरणम् ॥

महोत्सवः क्ष्मापतिना सुलग्ने
न ज्ञायते कुत्र स सूचितोभूत्।
अद्यापि यो रुद्धतुरुष्कयात्रां
तथैव सर्वामवनीमुपास्ते ॥

योऽद्यापि म्लेच्छानां यात्रां रुद्धवान् सर्वां भुवं च व्याप्नोति स महोत्सवो राज्ञा कस्मिन्नपि शोभने स्थिरे लग्ने प्रारब्धोभूत्। शोभनलग्न एवारब्धस्य स्थैर्योपपत्तेः ॥

---

* A lacuna of about a verse or two with Com.

व्यापादि यस्मिन्नपवित्रसेना
स भूप्रदेशश्चिरकालमासीत्।
कङ्कालिकाकालिसृगालमाला-
मेलापकोलाहलकेलिरौद्रः॥

सा चाण्डालसेना यत्र मारिता तत्स्थानं कङ्कादिरौद्रं जातम्॥

विशुद्धिहेतोरथ तस्य राजा
घ्राणेन्द्रियाकस्मिकरौरवस्य॥
अकारयत्कीर्तिपटीपिनद्ध-
क्षीरोदनग्नंकरणं तटाकम्॥

नासाया आकस्मिकरौरवाख्यस्य नरकविशेषस्य। उद्वेगोत्पादकदौर्गन्ध्यातिशयादिति भावः। तस्य म्लेच्छमारणस्थानस्य शोधनार्थं स राजा तटाकमकारयत्। कीर्तिरेव पटी तया पिनद्धस्य वलितस्य क्षीरोदस्य नग्नंकरणम्। क्षीरसमुद्रादधिकमित्यर्थः। अधिकस्य हीनं जयन् पटीं हृत्वा नग्नं करोति। नग्नपलितेत्यादिना - - - - - टि नग्नंकरणशब्दस्य रूपम्॥

तत्तुङ्गमातङ्गघटास्थिकूटा-
वि - - - - - - - -।
- - - - - - - - - -
- - - - - पीडां मनुते स्म भू-॥*

* A lacuna of about a verse or two with Com.

या पुष्करारण्यविहारशीला
मन्दाकिनीवेन्दुनदी प्रसिद्धा ।
भगीरथः सिन्धुमिव स्रवन्त्या
तया तटाकं तमपूरि देवः ॥

पुष्करमरण्यमाकाशं च तत्र संचारिणी या चन्द्रनदी गंगेव प्रसिद्धा तया नद्या स राजा तं तटाकमपूरयत् । पूरेर्णिजन्तस्य लुङ्यपूरीति रूपम् । भगीरथः समुद्रमिव ॥

पयोभिरीशानकिरीटचन्द्र-
पेयूषगर्भैः परिपूरितोऽपि ।
क्षारत्वमापत्सगरात्मजाना-
मपुण्यलेशादिव वारिराशिः ॥

हरमौलिचन्द्रसुधामिश्रैर्जलैः पूरितोऽपि समुद्रः सगरपुत्राणामभाग्यवशादिव क्षारत्वं प्रापत् । दोषादिवेत्यार्षः पाठः ॥

पुण्यास्तु तस्याजयराजसूनोः
को वेदितुं तत्त्वगतीरभिज्ञः ।
शाकंभरीक्षेत्रगतोऽपि यस्य
क्रीडासमुद्रः सचिवः सुधायाः ॥

राज्ञः पुण्यानां परमार्थं ज्ञातुं को विदग्धः । यस्य क्रीडाब्धिः क्षारस्थलस्थोऽपि सुधायाः सदृशः ॥

नाम्ना पितुर्वारुणबाणलिङ्ग-
प्रासादमुत्तुङ्गमकारयद्यत् ।
वारां विवृद्ध्यर्थमिवागतोसौ
हिमालयस्तत्सरसो विभाति ॥

पितुरजयराजस्य नाम्ना स वारुणबाणलिङ्गसहितं प्रासादं यदकारयत्तदसौ प्रासादकरणविधिः सरसो जलानां वर्द्धनार्थमिवागतो हिमालयो विभाति ॥

तद्बाणपूजागतपाशिहस्त-
स्तैरिवानन्दितघूर्णितत्वात् ।
नागैर्नगर्यामपि संनिधानं
व्यधायि तेन ह्रदनिर्भरा भूः ॥

हर्षघूर्णनाद्धेतोस्तद्बा - ॥*

- - - - - - - - - - - - - - शोकेन किं भवति । इदमेव सारमिति भावः । यानि देवगृहाणि पूर्वं जातानि येस्याग्रे भविष्यते तेषां स एव । न पुनर्देवगृह निर्मातारः । प्रतिष्ठाफलं प्रापत् । कुतः । तुरुष्काणां यात्राया विघातात् । यदि हि स राजा तुरुष्कान्न विहन्यात्ते तुरुष्का देवगृहध्वंसं कुर्युरिति भावः ॥

* A lacuna of about a verse or two with Com.

अवीचिभागो मरुभूमिनामा
खण्डो द्युलोकस्य च गूर्जराख्यः ।
परीक्षणायेव दिशि प्रतीच्या-
मेकीकृतौ पाशधरेण यौ द्वौ ॥
तयोर्द्वयोरप्युदिते नरेन्द्रं
तं वव्रतुस्तुल्यगुणे महिष्यौ ।
रसातलस्वर्गभवे इव द्वे
त्रिलोचनं चन्द्रकलात्रिसर्गौ ॥ युगुलम् ॥

मरुसंज्ञितोऽवीचिनामनरकैकदेशस्तथा गूर्जरनामा स्वर्गखण्ड इति द्वौ खण्डौ पश्चिमदिशि वरुणेन परीक्षार्थमिव स्थापितौ यौ तयोर्द्वयोर्मरुगूर्जरयोरुत्पन्ने समगुणे राज्ञ्यौ वव्रतुः । यथा भूतलस्वर्गोत्पन्ने चन्द्रकलागंगे परमेश्वरं वव्रतुः ॥

पूर्वा तयोर्नाम कृतार्थयन्ती
तं प्राप्य कान्तं सुधवाभिधाना ।
सुतानवापत् प्रकृतेः समानान्
गुणानिवान्योन्यविभेदिनस्त्रीन् ॥

तयोर्महिष्योर्मध्यात् पूर्वा ज्यायसी सुधवा नामा तं कान्तं लब्ध्वा नाम सार्थकं कुर्वती त्रीन् पुत्रान् समबलानन्योन्यभिन्नान् गुणभिन्नांश्च प्रापत् । अतः संभाव्यते । प्रकृतेर्गुणान् सत्वरजस्तमांसीवेति । तानि च समान्यन्योन्यभिन्नानि च भवन्ति ॥

एको दशग्रीव इवाचकाङ्क्ष
 पितुर्विरुद्धं व्यवहृत्य नाशम् ।
अन्येन बाल्येपि न कुम्भकर्ण-
 न्यायेन नामाप्यत - - - - - ॥
(आसीत्तृतीयस्तु) मधुद्विषोंश-
 स्तत्त्वोन्नतो विग्रहराजनामा ।
महाबला - - - - - - - -
 - - - - - - - - - - - ॥ युगुलम् ॥*

- -

गूर्जरेन्द्रो जयसिंहस्तस्मै यां दत्तवान् सा काञ्चनदेवी रात्रौ च दिने च सोमं सोमेश्वरसंज्ञमजनयत् ॥

उत्पत्स्यते कंचन कार्यशेषं
 निर्मातुकामस्तनयोस्य रामः ।
सांवत्सरैरित्युदितानुभावं
 मातामहस्तं स्वपुरं निनाय ॥

कंचित्कार्यशेषं संपादयितुमस्य पुत्रो राम उत्पत्स्यते इति ज्योतिर्विद्भिः कथितमाहात्म्यं तं सोमेश्वरं मातामहो निजनगरमनयत् ॥

---

* A lacuna of about a verse or two with Com.

सर्वप्रकारं खलु संमुखोपि
तस्यानुरूपं तनयं विधाता ।
विधातुमल्पप्रतिभो यदासी-
त्ततो न तं सान्वयतां निनाय ॥

सर्वथाऽनुकूलोपि विधिस्तस्य सदृशं पुत्रं कर्त्तुमनभिज्ञो ध्रुवं यदासीत्ततो राजानं सपुत्रतां नानयत् ॥

चतुर्मुखत्वे सदृशे विरिञ्चा-
द्विष्णोरलूनाननता विशेषः ।
देवस्तु पञ्चाननताविशिष्टः
षडाननत्वं गुहमानिनाय ॥
प्रकृष्टतामभ्यधिकामतोपि
स्रष्टुं पटुर्न ध्रुवमीश्वरोपि ।
अतः कुमारं विदधे कुमार-
मैच्छन्न तन्न्यूनसमान्ववायम् ॥ युगलम् ॥

विरिञ्चाद्ब्रह्मणः सकाशाद्विष्णोरलूनमुखता कर्त्री विशेषो भवति । चतुर्मुखत्वे समेपि सति । तथा चतुर्मुखस्य विष्णोः सकाशात् पञ्चाननत्वेन महेश्वरोधिकः । स च स्वपुत्रं कुमारं षण्मुखत्वमनयत् । अतोपि कुमारादपि प्रकर्षं कर्त्तुमीश्वरोपि ध्रुवमसमर्थः । अतः कुमारमेव ब्रह्मचारिणं कृतवानित्यर्थः । महेश्वरः कुमारं न्यूनोऽथवा समोऽन्ववायः पुत्रो यस्य तं नैच्छत् ॥

इत्थं विविञ्चन्नृपतिः सम -
- - - - - - - - - - |
- - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - ॥*

- - - - - - - - - - - - - - - - - - - -
- - - कर्मसु धूर्जटिमीश्वरम् ॥

भविष्यतानेन विमानदातु-
र्हातुं धनेशान्नरयानलज्जाम् ।
रामस्य पित्रा दुहितुः सुतेन
सुतेजसा नन्दतु चक्रवर्त्ती ॥

धनेशाद्वैश्रवणान्नरयानेन नरस्कन्धादिरोहणेन लज्जां हातुं त्याजयितुमिव विमानदातुः पुष्पकाख्यविमानप्रतिदायिनो रामस्य पित्रा भविष्यतानेन दौहित्रेण चक्रवर्त्ती तुष्यतु । जहातिरन्तर्भावितण्यर्थः ॥

श्रुत्वेति दौहित्रमुखारविन्द-
लावण्यलक्ष्मीसहवासमत्ताम् ।
विधाय दृष्टिभ्रमरीं कथंचित्
तत्संमुखीं भूपतिराबभाषे ॥

---

* A lacuna of about a verse or two with Com.

दौहित्रमुखपद्मलावण्यसम्हद्धिसहवासेन मत्तां दृष्टिभ्रमरीं तस्य दैवज्ञस्य संमुखीं कृत्वा राजावदत् ॥

अश्रौषमेवं बहुधा बहुभ्यः
संदेहगेहं च मनो ममाभूत् ।
तदस्ति किंचिन्न हि जीवलोके
प्रियंवदानां न यदीरणीयम् ॥

बहुभ्यः सकाशाद्बहुधा चाहमेवं श्रुतवान् । मम मनस्तु संदेहस्थानमेवाभूत् । चाटुकाराणां न किंचिदवाच्यं यतः ॥

षाड्गुण्यमन्त्री परमार्थतस्तु
प्रजापतेस्त्वं प्रतिभाससे मे ।
ललाटपट्टेषु कृतो नराणां
त्वं तेन लिप्यक्षरसूत्रधारः ॥

विधातुः षाड्गुण्ये सृष्टिविषये व्यवहारे मन्त्री उपदेष्टा त्वं भवसि । त्वमेव प्रजापतेः सुखदुःखलेखनोपदेशं करोषीत्यर्थः । यद्वा प्रजापतिना त्वं लिपिलेखकरः कृतः । त्वमेव लिखसीत्यर्थः ॥

आज्ञां त्वदीयामथवा - - -
शरीरभाजां प्रसवप्रसङ्गे ।
ज्योतींषि तीक्ष्णांशुमुखान्यमूनि
- - - - - - - - ॥

- - - - - - - - णिनां जन्मकाले त्वदाज्ञा-
नुसारं सूर्यादिग्र - - - - - - - - ॥*

- - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - ।
- - - - - - - - - -
- - - - भरणान्तराणि ॥

संशय वंशस्त्विदं कृत्वा मुक्तारत्नसमसुक्तं वनं सूच्यतामुच्यतामतः । यथा संदेहो न भवति तथा कथयेत्यर्थः । यद्वा व्यादाय(?)स्वपित्यादिष्विदं द्रष्टव्यम् । मम मे हृदये स्थितेन येन भूषणान्तराणि त्याज्यत्वं प्राप्नुयुः । त्वद्वचनमेव भूषणभूतं हृदि धारयामीत्यर्थः ॥

संदेहबीजमाह—

इदं हि तद्व्योमनि चित्रकर्म
मरुस्थले श्रीसहजस्तरुर्वा ।
सूर्योदयो वा भुजगेन्द्रलोके
कलौ युगे यद्भुवि कैटभारिः ॥

हिर्यस्मादर्थे । कलिकालेपि विष्णुर्भूमौ यदवतरति तदिदमाकाशे चित्रं भवति । मरौ पारिजातो भवति । सूर्योदयो वा पाताले भवति । अतो मम संदेह इत्यर्थः ॥

* A lacuna of about a verse or two with Com

कस्याश्च पुण्यानि तथाविधानि
प्रादुर्भवेयुश्चरमे युगेस्मिन् ।
यस्याः करिष्यत्युदरं पवित्रं
गंगाभुजंगादपि शार्ङ्गपाणिः ॥

इदमपि संशयबीजम् । हरिर्यस्या उदरं समुद्रादपि पवित्रं करिष्यति तस्याः कस्याः कलावपि पुण्यानि तथाविधानि भवन्ति । यैः संस्करिष्यत्युदरमित्यार्षः पाठः ॥

आरुह्य संकल्पविकल्पतल्पं
जल्पन्तमित्थं जयसिंहदेवम् ।
स्मित्वा विधातेव स मन्युमूर्ति-
मौहूर्तिकः स्फूर्त्तिमदित्युवाच ॥

संकल्पाश्च विकल्पाश्च तदेव तल्पमाश्रित्य पृच्छन्तं जयसिंहदेवं मौहूर्तिको ज्योतिर्विन् मन्युमूर्त्तिः प्रजापतिरिव किंचिद्विहस्योर्जितमेवमवोचत् ॥

दशावतारानुकृतिप्रगल्भैः
पुरा मुरारेर्दशभिः शिरोभिः ।
दिङ्मात्र - - - - - - -
- - - - - - - - - - -॥*

* A lacuna of about a verse or two with Com.

\- - - - - - - - - - - - - -

\- - - - - - - - - - - तस्थे ।

तामुज्जहार त्वरितं स दृष्टिं

सर्वंसहां कोसलराजपुच्याः ॥

शोकाग्निना पीतेपि वृद्धिं गच्छति बाष्पसमुद्रे - - त्वा यासीत् तां कौसल्याया दृष्टिं सर्वंसहां शोकसहां स उद्धृतवान् । सर्वंसहां भूमिं च हरिरुद्धृतवान् ॥

जीमूतकेशत्वदशोपपन्न-

सौदामनीसोदरपिङ्गलिम्ना ।

ममार्ज बाष्पाम्बुनिपातपाण्डू

पादौ जटानां पटलेन मास्याः ॥

जीमूतकेशत्वदशयोपपन्नः सौदामनीसोदरः पिङ्गलिमा यस्य तेन । विद्युत्कपिशेनेत्यर्थः । बाष्पजलपाण्डू मातुः पादौ रामो जटापटलेन शोधितवान् । प्रणामं कृतवानित्यर्थः ॥

रामप्रणामानुपदं विमुक्तं

प्रणम्य सुग्रीवविभीषणाभ्याम् ।

तत्पादमेकं पवमानसूनु-

रन्यं सुमित्रातनयो ववन्दे ॥

रामस्य प्रणामानन्तरं सुग्रीवविभीषणाभ्यां प्रणम्य मुक्तमेकं कौसल्यायाः पादं हनुमान् अन्यं लक्ष्मणो वन्दितवान् ।

त्वं मे महर्षे बहुमानभूमि-
रलं प्रणम्येति ससंभ्रमायाम्।
पादौ जनन्यामुपसारयन्त्यां
जटाधरो लक्ष्मण इत्युवाच॥

तपोधन मम त्वं बहुमानपात्रं भवस्यतः प्रणम्यालम्। मा प्रणामं कृथा इति संभ्रमसहितायां मातरि पादौ संवृण्वत्यां सत्यां लक्ष्मण एवमवोचत्॥

आर्यस्य कान्तारविहारकेला-
वहं सपादानु - - - -।
समन्वयातः क्षणमेव दृष्ट्या
विधीयतां मातरनुग्रहो मे॥

आर्य - मनया दृष्ट्या हे मातः - - - - - - - - - - - - ॥*

[कौसल्य]यालक्ष्यत लक्ष्मणस्य
पौलस्त्यशक्तिप्र - - - -।
ज्येष्ठानुरागाख्यनिधानकोशे
मुद्रानिवेशो निहितो हृदीव॥

* A lacuna of about a verse or two with Com.

ततः कौसल्यया हृदि सूक्ष्मं मेघनादपातितशक्तिव्रणचिह्नं लक्ष्मणस्य लक्षितम् । अतः संभाव्यते श्रीरामविषये स्नेहनामनिधिकोशे न्यस्तो मुद्रानिवेश इव ॥

किमेतदित्याकुलया स्पृशन्त्या
पृष्टोपि मात्रा न स किंचिदूचे ।
द्रोणाचलेन्द्रोद्धरणोद्धुरोपि
नेमे च लज्जातिभरात्कपीन्द्रः ॥

व्रणं स्पृशन्त्या व्याकुलया मात्रा किमेतदिति पृष्टोपि लक्ष्मणो न किंचिदुक्तवान् । व्रणरप(णारोप ?)णौषध्यानयनार्थं द्रोणाख्यपर्वतोद्धरणेनोद्धुरोपि हनुमांल्लज्जाभरादनमत् । मयि सत्यनेनायोधीति लज्जाभरः ॥

यथाऽभवत्तस्य च शक्तिपातो
धान्वन्तरिर्वायुसुतो यथा च ।
वितत्य रामेण तथा समस्तं
मातुः पुरस्तात्प्रतिपाद्यते स्म ॥

लक्ष्मणस्य शक्तिपातो यथाभूद्यथा च हनुमान् विशल्यीकरणे धान्व(न्त)रिरासीत्तथा स प्रकारः समस्तं विस्तरेण मातुरग्रे रामेण प्रतिपादितम् ॥

स्तुतिर्जगत्प्राणसुतस्य केयं
जागर्ति यत्प्राणयितुं जगन्ति ।

हरिस्तथा भाति न कौस्तुभेन
यथामुना लक्ष्मण लक्ष्मणा त्वम् ॥

जगन्ति प्राणयतीति जगत्प्राणो वायुस्तस्य सुतो हनुमांस्तस्येयं का स्तुतिः। यज्जगज्जीवयितुं हनुमाञ् जागर्ति। एतेन न केवलं हनुमता लक्ष्मणः प्राणितो यावज्जगन्त्यपि लक्ष्मणवत्प्राणयतीति प्रतिपादितम्। कार्याणां - - - - - - - लक्ष्मणे प्राणिते रामस्य - - - - - - - जीवनार्थं य - - - - - - - - - - - - - - - - - - - ॥*

- - - - - मित्येवाहं त्वयोदरस्थेन यतः पवित्रजन्म- - - - - - - - - - - - - - ॥

कौसल्यया भाषितमित्यवेत्य
देवोऽपि - - - - - - - - - ।
- - - - - मनुजस्य सेवा-
मनुस्मरन् वाक्यमिदं बभाषे ॥

लीलयात्तो मनुष्यभावो येन स देवो रामः कौसल्ययोक्तमेवं श्रुत्वान्येन कर्तुमशक्यां लक्ष्मणस्य सेवां स्मरन्निदमवोचत् ॥

मातर्मृषा प्रार्थयसे त्वमेवं
भवादृशीनां न हि तत्त्वमेतत्।

* A lacuna of about a verse or two with Com.

देवी भवानी किमु कार्त्तिकेय-
गाङ्गेययोः किञ्चिदवैति भेदम्॥

हे मातस्त्वमेवं मृषा याचयसे त्वादृशीनामेतन्न युक्तम्। रामो मदीयो लक्ष्मणोन्यदीयो इति। यतो गौरी कुमारहेरम्बयोर्भेदं न जानाति॥

आशंसनीयं तु ममेदमस्ति
यथाग्रजं मामनुजः सिषेवे।
तथाहमस्यानुजतामुपेत्य
सेवाविधानात् कृतनिष्क्रयः स्याम्॥

मम त्वेतदाकाङ्क्षणीयं यथा मामग्रजं लक्ष्मणोनुजः सेवितवानेवं लक्ष्मणस्यानुजो भूत्वा सेवनात् कृतर्णमुक्तिः स्याम्। आशंसनीयमिति पाठोनार्षः॥

एतस्य सेवां च चिरस्य कृत्वा
भावान् विदित्वा क्षणभङ्गिनोमून्।
अनेन जूटस्य भरेण खिन्नः
काषायधारी भवितास्मि मुण्डः॥ तिलकम्।

लक्ष्मणस्य सेवां चिरं कृत्वा। तथामून् पदार्थान् क्षणनश्वरान्निश्चित्य जूटभरेण खिन्न इवाहं काषायधारी मुण्डः भविता मुण्डत्वभावेनाहं स्याम्। बुद्धदर्शने हि काषायं वसनं मुण्डत्वं च धर्मः॥

श्रोतृप्रविष्टादिति भूतधात्री-
जामातृवाक्याद्विनयावनम्रः ।
उन्निद्रकीर्तिस्तबकैकचैत्रः
सौमित्रिरित्थं कथयां चकार ॥

उन्निद्राणां कीर्तिस्तबकानामेकश्चैत्रः कीर्तिं विकासयितेत्यर्थः । श्रुताद्धरणीजामातृ रामस्य वाक्याद्धेतोर्विनयावनम्रो लक्ष्मण एवमवोचत् ॥

पाथः कणाः पद्म - - - -
- - - - - - - - - - ।
- - - - - - - भयादयं मे
सह - - - - - - - - ॥*

- - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - ।
- - - - - - - - - -
- - भविष्यामि सहस्रमूर्धा ॥

अन्येन भोगेन मम शोभा नास्ति अतोऽहमीदृशं भोगित्वं सर्पत्वं भोगभात्कं च प्राप्नुयाम् येन त्वत्पादपवित्रां भूमिं स्पृशे सहस्रं मूर्ध्नां शिरसां फणानां च यस्य स स्यामित्यत्यादरद्योतनम् । शेषो भवेयमित्यर्थः ॥

* A lacuna of about a verse or two with com

इत्थं महीनाथ कथानवद्या
पुराभवद्या पुरतो जनन्याः ।
स्नेहानुबन्धादपि दाशरथ्योः
पफाल तस्यां प्रथमस्य वाक्यम् ॥

हे राजन्। मातुरग्रे या कथा पूर्वमभूत्तस्यां कथायां प्रथमस्य रामस्य वाक्यं फलितम् ॥

तथाहि रामत्वमुपेयुषः प्राग्
ज्येष्ठस्य निर्वाहितसाहचर्यः ।
कृष्णः कनिष्ठः स विवेकनिष्ठ-
स्तथागतत्वं प्रतिपन्न एव ॥

तथाहीत्यादि प्रथमवागुपपत्तिपरम्। हलधरभावं प्राप्तस्य ज्येष्ठस्य भ्रातुर्लक्ष्मणावतारस्य सम्पादितसाहाय्यकः कनिष्ठः कृष्णो रामावतारः बुद्धत्वं प्राप्तः ॥

अपत्यरत्नद्वयसंनिधान-
निधानभूः कौसलराजपत्नी ।
यथा भविची विदितं तथा मे
बद्धावधानः क्षणमस्तु देवः ॥

कौसल्या द्वौ पुत्रौ यथा सूते तथा मम विदितमतो राजा क्षणं सावधानो भवतु ॥

चक्षुस्त्रयाणां जगतामवामं
वामं त्रयाणामपि कारणानाम्।
योयं जयत्यत्रिमुनेरिवाब्धे-
रयोनिजं पुण्यमपत्यमिन्दुः॥

यस्त्रयाणां जगतामवाममनुकूलं चक्षुः। तथा ब्रह्मादीनां कारणानां वामं चक्षुः। तथात्रिमुनेः समुद्रस्य चायोनिजातमपत्यं चन्द्रोऽयं जयति॥

मयाष्टधा लोकहिताय चक्रे
कृता तनुः षोडशधा त्वयैव।
इतीव यो मूर्धनि धारणीयः
परिश्रमज्ञेन महेश्वरेण॥

मया लोकानां हितार्थं प्रकृतिरष्टधा कृता। अनेन चन्द्रेण पुन – – – – – – – – – – – – – – – – ॥*

– – – पाणौ बिभर्त्ति। हृदग्रेमृतकलशान्तर्बिभर्त्ति। दृग्गोचरे वामनेत्रे बिभर्त्ति। चन्द्रं कर्पूरमिव। मृत्युंजयस्य कर्पूरोद्धूलितस्यागमेष्वभिधानात्। अन्या लोकोत्तरा प्रादेशिकी प्रदेशे एकदेशे भवा भूषास्य चन्द्रस्य भूषणत्वं भवति। किं वद्र-त्नवत्। शोभामात्रं समानो धर्मः। चन्द्रमिवेति वान्वयः॥

लोकार्थमष्टावपि मूर्त्तयोमू-
रतिप्रकृष्टा तु य एष मूर्त्तिः।

* A lacuna of about a verse or two with com.

कामं च कालं च हि सर्वकालं
सतो न गृह्णात्यविरोधमीशः ॥

हरस्याष्टौ मूर्तयो भूम्यादयो लोकहितार्था भवन्ति । एष यश्चन्द्रो मूर्त्तिर्भवति सा लोकहितार्थमतिप्रकृष्टा भवति । अतो हेतोरीशः कामं कालं च विरोधत्यागेनानुगृह्णाति । चन्द्रस्य कामोद्दीपकत्वात् । कालस्य तिथिमुखेन व्यवस्थितस्य चन्द्रेणैव सम्पादितत्वात् ॥

अखण्डितेच्छैरपि राजदारैः
प्रियान्तराश्लेषसुखं न लब्धम् ।
इतीव धन्याः प्रति दक्षकन्याः
प्राप्नोति नित्यं नवरूपतां यः ॥

राजानो नृपा राजा चन्द्रश्च तत्प्रियाभिरैश्वर्येणाखण्डितेच्छाभिरपि नवनवदयितालिङ्गनसुखं न लभ्यते इत्यत इव भाग्यवतीस्ताराः प्रति यो नित्यं नवत्वं गृह्णाति । कलानां चयादपचयाच्चेति भावः ॥

पक्षस्थिते दैत्यगुरौ विवादं
कृत्वा समं वाक्पतिनान्वयार्थे ।
य एव लेभे विजयप्रशस्तिं
श्रेयान् हि राज्ञः कविपक्षपातः ॥

चन्द्रस्य पक्षे स्थिते शुक्रे सति बृहस्पतिना साकं पुत्रार्थं

विवादं कृत्वा य एष चन्द्रो विजयकीर्त्तिं लब्धवान्। जो - - - - - बृहस्पतिचन्द्रयोर्विवादो जातः। चेत्रिणो ममायं बुधः पुत्र इ - - - - - - - - - - - ॥*

- - त्प्रतिबिम्बिता भूर्यत्ततः कलङ्कः कलङ्क इति प्रवादो जातः। कलङ्कः कलङ्क इति द्विरुक्तिर्वीप्साप्रतिपादनार्था॥

वव्रे बलादाङ्गिरसाङ्गनापि
यदेनमेषोपि कथं कलङ्कः।
विहाय देवौ दमघोषसूनुं
न रुक्मिणी किं विधुमालिलिङ्ग॥

आङ्गीरसो जीवस्तस्याङ्गना रोहिणी साप्येनं बलाद्यद्वव्रेऽचकमत सोपि नास्य दोषः। शिशुपालं त्यक्त्वा रुक्मिणी विन्धुं विष्णुं किं नालिङ्गत्॥

तुषारगौरादपि जातमस्मात्
सुधामरामाश्रवणोचितेन।
इन्दीवरेणेव सुरस्रवन्ती-
ह्रदान्महानीलरुचा बुधेन॥

शच्याः श्रोतुमुचितेन। सुरूपत्वादिति भावः। बुधेन महानीलकान्तिना यतो हिमशुभ्रादपि जातम्। यथा शचीकर्णपूरत्वोचितेन नीलोत्पलेन गङ्गाप्रवाहात्॥

* A lacuna of about a verse or two with com.

अङ्कस्पृशमित्यादि बुधस्तुतिपरमान्तरकुलकम् ।

अङ्कस्पृशं यं परभागभङ्गी-
सौभाग्यहेतुं स्मरतेव बालम् ।
अद्यापि नीलोत्पलचारुनेत्रो
नोत्सृज्यते चन्द्रमसा कुरङ्गः ॥

बुधो नील इत्यतः परभागभङ्ग्या सौभाग्यस्य हेतुमङ्कारूढं यं बालं स्मरतेव चन्द्रेण मृगोद्याप्यङ्कान्न त्यज्यते नीलोत्पलदृष्टिः ॥

सितेन्दुमुक्तामणिजीवहीर-
भौमार्करक्तोपलगुम्फितो यः ।
आकाशलक्ष्म्या इव कण्ठसूत्रे
सहार्किणा नीलमणित्वमेति ॥

सितेन्दू एव मुक्तामणी जीव एव हीरो भौमार्काविव रक्तोपलौ पद्मरागौ तेषु गुम्फितो यो बुधः शनिना सह द्युलक्ष्म्याः कण्ठसूत्रे इन्दुनीलभावमेति ॥

अल्पो महान्वा महसास्तु - -
- - - - - - - - - - - ।
- - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - ॥*

* A lacuna of about a verse or two with com.

----निकटे स्थित इत्यर्थः । पुत्राः पितुः पार्श्वे वसन्तीति तात्पर्यम् । अयं बुधश्चन्द्रसकाशाद्व्यवहितो यदास्ते तत्तस्मादहं मन्ये इति शेषः । जीवाद्गुरोरुपजीव्याधीत्यायं बुधो भूमिजे भौमे स्वकुलजातराजोद्देशेन बुद्धिं ददाति । शनिः पितुः सूर्यस्य सकाशाद्व्युत्क्रमेण पार्श्वे वसतीति नीत्युल्लङ्घनप्रकाशनम् । बुधस्तु चन्द्रात्क्रमेणैव तिष्ठति किंतु भौमेन व्यवहितः । तथाविधा स्थितिः पुण्यार्थमेवास्य भवति । अयं हि गुरोर्नीतिमधीत्य भौमस्य प्रतिपादयति । भौमेन पुत्रेण नीतिर्भुवो वर्ण्यते । सा च स्वपतीनां राज्ञां वर्णयत्यतो बुधस्य पुण्यम् ॥

रक्षःपराभूत्यभयप्रदान-
प्रीतोर्वशीनिष्क्रयढौकितात्मा ।
बुधप्रसूतिः पुरुहूतमित्रं
पुरूरवाः पार्थिवचक्रवर्त्ती ॥

रक्षसां पराभूतिस्तयाभयप्रदानं तेन प्रीतयोर्वश्या निष्क्रयेण प्रत्युपकारेण ढौकित आत्मा यस्य स पुरूरवा बुधपुत्रो वज्रिसखश्चक्रवर्त्ती बभूव । राक्षसेभ्यो रक्षितयोर्वश्या स्वात्मा यस्य प्रतिपादितः स पुरूरवा बुधपुत्र इत्यर्थः ॥

शीतोष्णभावेन मिथो विरुद्धौ
यां दीक्षितत्वेपि यदैक्षिषाताम् ।
संतप्ततां तद्वरुणो बभार
मित्रश्च जाड्यं प्रतिपद्यते स्म ॥

वरुणः शीतो रविरुष्ण इति विरोधिनावपि वरुणार्कौ दीक्षितावपि यामुर्वशीं यद्दृष्टवन्तौ तत्ततो वरुणः सन्तापमवहत् । मित्रः सूर्यो जाड्यं जडत्वमवहत् ॥

साप्युर्वशी प्राप्य तमुर्वरीशं
तथा मनोजन्मवशंवदाभूत् ।
अस्याः शची पामरकामिनीव
यथा न सं - - - - ॥

पुरूरवसं प्राप्य साप्युर्वशी तथा कामातुराभूद्यथा पामरस्त्रीव - - - - - - - - - - - - - ॥

बहुष्वती - - - - - - -
- - - - - - - - - ।
- - - - - - - - -
- - - - - - - - ॥*

- - - - इन्द्रसमं पुत्रमिच्छतस्तस्य यैस्तपोभिर्हेतुभिः कुशिकस्य गाधिनामेन्द्रः स्वयमेव जातः ॥

धर्तुं धरित्रीं नवमो बभूव
नगाधिराजः स न गाधिराजः ।
ऐन्द्रीषु यस्येष्टिषु शश्वदासी-
देकाश्रयस्तर्पकतर्प्यभावः ॥

* A lacuna of about a verse or two with com.

स गाधिराजो भुवं वोढुं नवमः कुलपर्वतो नासीत् । काक्वासीदेवेत्यर्थः । यद्वा स गाधिराजो नासीत्किं तर्हि नवमो नगाधिराजः । इन्द्रयागेषु यस्य तर्पकत्वं तर्प्यत्वं चैकाश्रयमासीत् । स हि शक्रस्तर्पकस्य (स एव) स एवेन्द्रयागे तर्पणीयः ॥

को वेद तन्नाधिभुवः सतत्त्वं
दधत्पुरस्तादपि राजतत्त्वम् ।
अपारतो यत्तपसः प्रभावात्
सुवर्णतां भावनयोपनीतः ॥

तत्तस्माद्धेतोर्गाधिभुवो विश्वामित्रस्य माहात्म्यं को जानाति यत्पूर्वं राजतत्त्वं क्षत्रियभावमपि दधत्तपसोऽपारात्प्रभावाद्धेतोर्भावनया सुवर्णतां शोभनवर्णत्वं ब्राह्मणत्वं नीतः । क्षत्रियोपि हि विश्वामित्रस्तपोमाहात्म्याद्ब्राह्मणः संपन्नः । अथ च यः पदार्थः पारदो न भवति राजतं रूप्यं सुवर्णं करोतीत्यपि विरोधाभासकः ॥

निन्ये हरिश्चन्द्रमधोगतिं य-
दुच्चैःपदं चागमयत्त्रिशङ्कुम् ।
कोपप्रसादौ नृपगोचरौ तत्
त्यक्तापि यो राज्यमपेक्षते स्म ॥

विश्वामित्रो हरिश्चन्द्रं यदधः कृतवांस्त्रिशङ्कुं च यदुच्चैःपदं प्रापयत्तद्राज्यं त्यक्तापि कोपप्रसादावेवापेक्षते स्म नृपाणां गोचरौ । राज्ञामेव कोपप्रसादावुपयोगिनौ । अयं तु राज्यं

त्यक्लापि निग्रहानुग्रहोद्यतोभूदित्यर्थः । उदारचेतसा तेन तयोरेव राज्यफलत्वगणनादिति भावः ॥

स चक्रवर्त्ती भरतोपि जज्ञे
- - - - - - न्दुगोच ।
राज्याभयं कर्तुमनेकवारं
पुलोमजा यस्य पुरो ययाचे ॥

स ह - - - - - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - - - - - - ॥*

- - - - - - - - -
- - - - ख्यानकरं जघान ।
इतीव यद्दोर्वनहस्तदन्तौ
रामेण रामो दमयांबभूव ॥

मम पूर्वपुरुषः सहस्ररश्मिस्तस्य समगणनकरं कार्तवीर्यमयं हतवानित्यस्मादिव कार्तवीर्यभुजवनमत्तगजः परशुरामः श्रीरामेण दमितः । मत्तश्च हस्ती दम्यते ॥

द्वाभ्यां शताभ्यां स करैररोत्सीत्
पञ्चाशता च ध्रुवमेकमेकम् ।
नैकोपि पादस्खलति स्म येन
धर्मस्य तस्मिन्परिरक्षति क्ष्माम् ॥

* A lacuna of about a verse or two with com.

पञ्चाशदधिकशतद्वयसंख्यैः करैः सहस्रबाहुः कार्त्तवीर्यो धर्मस्यैकमेकं पादं तद् ध्रुवं रुद्धवान् । यतस्तस्मिन्भुवं पालयति धर्मस्यैकोपि पादो नाचलत् ॥

कलिर्जजागार चुरिक्रियायां
कृतस्य दत्ताभय एष राजा ।
तेनास्य पृथ्वीवलयप्रसिद्धिं
प्रापुर्यमूहे कलिचुर्युपाख्या ॥

कार्तवीर्यस्य कलिचुरिरिति नाम प्रसिद्धं तत्र कविरन्वर्थतामूहते । चुर स्तेये इत्यस्य धातोः क्रिया चुरिक्रिया तस्यां हरणेऽर्थात्कृतयुगस्य कलिरुद्यतः । कार्तवीर्यः कृतस्य दत्ताभयः । तेन ध्रुवं कलिचुरिसंज्ञा राज्ञो भूमण्डले प्रसिद्धिमवहत् ॥

तदीयमेवाभरणायमानं
क्रमागतं नाम समुद्वहन्तः ।
आसन् प्रवृत्ते कलिघर्मकाले
कालीवने केचन भूमिपालाः ॥

क्रमागतं भूषणसमं तन्नाम धारयन्तः केचिद्राजानः कलिग्रीष्मे प्रवृत्ते सति कालीवनमावृण्वन् । ग्रीष्मे च वननिवासौचित्यम् ॥

तेषामगात् साहसिकाभिधानः
प्रधानभावं प्रधनाध्वगानाम् ।
यस्य प्रसन्ना ददृशेऽसिलेखा
का - - - - - - पार्थिवस्य ॥

प्रधने युद्धे पान्थानां तेषां मुख्यत्वं साहसिकनामा राजा-- - - - - - - - - कालीदेवीव दृष्टा ॥

सत्यं विना - - - - - - -
- - - - - - - - - |
- - मनन्यगामिन्य - -
- - - - - - - - - ॥*

- - - माणवयाः स साहसिकस्तपस्विने वामदेवनाम्ने निजराजलक्ष्मीं गुरुदक्षिणायै दत्वा सर्वां भूमिं जेतुं प्रस्थितवान् ॥

चूडामणेस्तस्य महीपतीनां
चूडामणिज्ञोपि न वेद तत्त्वम् ।
अहं हि दैवज्ञदशानुगामी
दैवाभिगामी स तु तत्प्रतापः ॥

चूडामणिर्नाम दैवज्ञशास्त्रं तत्र निपुणोप्यहमस्य राजशिरोमणेस्तत्त्वं न जानामि । यतोहं दैवज्ञस्तत्प्रतापस्तु दैवमप्यतिवर्तते । यावानस्य प्रतापस्तावान् वाङ्मनसातिक्रान्त इत्यर्थः ॥

* A lacuna of about a verse or two with com.

यत्कार्मुकारोपणमात्रयत्न-
सापेक्षमाशाविजयं विजानन् ।
सभाग्यसंपत्परिवार एव
बभ्राम सामन्तशिखामणिर्गाम् ॥

धनुष्कर्षणमात्रसाध्यं दिग्जयं जानन्स राजा भाग्यसंपदेव परिवारो यस्य । केवल इत्यर्थः । स चक्रवर्त्ती भुवं यदभ्रमत् ॥

विधास्यतः साहसमानुचर्या-
च्छायामपि च्छेत्तुमिवास्य रात्रौ ।
विरोचने चुम्बति पश्चिमायां
पपात जातु त्रिपुरी पुरस्तात् ॥

रात्रौ साहसं करिष्यतोऽस्य च्छायामप्यनुचरत्वाच्छेत्तुं वारयितुमिव सूर्ये पश्चिमदिग्गते सत्यग्रे त्रिपुरी नाम प्राप्ता ॥

अयं पृथिव्यामपि पादचारी
कष्टं द्विपात् सिंह इवैकवीरः ।
सहस्रपादस्मि दिवि प्रयामि
कथं रथेनेति रविर्ननाम ॥

द्वौ पादौ यस्य सोऽयं सिंह इवाप्रतिमल्लवीरो भुवि पादाभ्यां चरति । रथादि त्यक्त्वा चरतीति यावत् । अहं सहस्रपादस्मि । अतो दिवि रथेन कथं गच्छामीत्यस्मादिव रविरदर्शनं गतः ॥

क्षीणं क्षपाकान्तमशुद्धपक्षे
  दृष्ट्वा विसृष्टैरिव सागरेण ।
प्रदीपितेजोवधदन्दशूकै-
  रपूर्यत द्यौर्जलदैरकस्मात् ॥

कृष्णपक्षे द्यौ - - - - - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - - ॥*

- - - - - - - - - - कम्पितुमारम्भमकरोत् ॥

आजन्मनः साहससादरत्वात्
  स साहसस्यैव शुभं निमित्तम् ।
यथार्थनामा पिशुनं विदित्वा
  घने घनं गर्जति नन्दति स्म ॥

नित्यं साहसकरणात्सार्थकनामा स राजा तन्निमित्तं वाङ्कम्पं साहसस्यैव सूचकं ज्ञात्वा घनं कृत्वा मेघे गर्जति सति साहसिको राजातुष्यत् ॥

ततो घनानां निचयैर्निशातै-
  र्निःशेषतस्तारकधाम्नि शान्ते ।
निशातनुत्वान्निशशाम नादं
  निकाममायाविनमेष वीरः ॥

निबिडैर्मेघैस्तारकाणां धाम्नि स्थाने तेजसि वा शान्ते सति निशावसानादत्यर्थं विस्तीर्णं शब्दमेष वीरः श्रुतवान् ॥

* A lacuna of about a verse or two with com.

अथ ध्वनेः सन्मुखमस्य गत्वा
भयानकेनैव रसेन पूर्णाम् ।
श्मशाननामानमसौ गभीरां
पुर्यास्त्रिपुर्याः परिपामपश्यत् ॥

ततोऽस्य शब्दस्य सन्मुखं गत्वासौ भयानकेन रसेन पूर्णामिव त्रिपुरीनामनगरीसंबन्धिनीं श्मशानाख्यां परिपामपश्यत् ॥

प्राजाश्नीति कुलकम् ॥

प्राजाग्निहोत्रीकृतकालकाम-
पुरत्रयाख्याहुतिपञ्चकस्य ।
तृप्तिर्न्नृकीटेन मयापि का ते
ब्रह्माण्डकोटीशतघस्मरस्य ॥

आकृष्टः पाशो यैस्तैः कालदूतैरिव खड्गहस्तैः पुरुषैः केशेषु गृहीत्वा महाकालायतनं प्रवेश्यमानमेवं क्रन्दन्तं स राजा ददर्शेति संबन्धः । ग्रस्तकालकामत्रिपुराख्यपञ्चाहुतेस्तथा ब्रह्माण्डकोटीशतग्रासिनस्ते नृणां मध्ये कीटेन मया का तृप्तिः ॥

सर्वाङ्गशुद्धस्य सुधारुचेर-
प्यालोकयामो हृदि कालिमानम् ।
त्रैलोक्यकर्णौ - - - -
- - - - - - - - - ॥

- - - - - - नीलत्वम्। द्वन्दो - - - - -

- - - - - - - - - - - - - -॥*

- - - - - - - - - -

- - - - - - - - - - -।

- - - शेषोपि बलैकरूपो

गोरक्षणं साहसिकः करोति॥

तव दर्शनं यद्यप्राप्तं तर्हि सहसा बलेन करणेन त्वयैव योग्यत्वं प्रापितः स प्रकाश्यताम्। योऽशेषो न शेषोपि बलैकरूपो बलसहायो हलधर - - - मयो यः साहसिको गोरक्षणं भूमिरक्षणं च करोति॥

यः कोपि वा साहसिकोस्ति लोके

यस्यास्ति वा क्षत्त्रियतावदाता।

कृपाकृपाणाभरणोस्ति यो वा

स पातु मां मृत्युभयादमुष्मात्॥

यो वा साहसिको यो वा शुद्धक्षत्त्रियो यो वा दयाखड्ग-भूषणो दयामय इति यावत्। सोस्मान्मृत्युभयान्मां रक्ष - - -॥

- - - - त्कालगुरुभवह्नि-

मेघैः स संक्रामणदीक्षयेव।

* A lacuna of about a verse or two with com.

सौदामनीदृष्टिभिरौ - - -
- - - निर्घोषमिदं बभाषे ॥

तत्काले गुरूभवद्भिर्बहुलीभवद्भिश्च मेघैः - - - - च्यमाणः । अत्रोत्प्रेक्ष्यते । सङ्क्रामणं वधनिषेधे प्रेरणं तद्दीचयेवेति । - - - - कवान् । - - - प्रतिपादनदीचाया हेतोः शिष्यं दृष्ट्वा पश्यति ॥

- - - - - प्रलापं
भाग्यैर्हशोगोचरमागतं मे ।
विमुच्यतैनं द्रुतमन्यथा व-
स्तदा - - - - - दस्मिन् ॥

अरे वराकाः । हे अधमाः । करुणाक्रन्दिनं स्वभाग्यैर्मम - - - - - गोचरमेनं यूयं त्यजत तूर्णम् । अन्यथा यदि न यूयं त्यजथ तदा - - - - - - - - - - तद्युष्माक - - - स्यात् । युष्मानपहरामीत्यर्थः । मम - - - - - ॥

- - - सेनापरिवारितस्य
- - - - - - - ।*

- - - - - - - - - - - - - - ।

- - - - महाभटेन
व्यधत्त - - - - ।

* A lacuna covering the rest of this verse and its com.

- - - - - - - -
- - कं वैद्युतदीप्तिदीपैः ॥

राजा - - - - - - - - - - - - - -
गर्जितमिश्रमाराचिक - - - - - - - ॥

- - - विध्याय सुरालयं तं
सिं - - - - - - - ।
- - - - - - - -
- - श्रुत्क इव व्यभावि ॥

महाकालायतनं प्रविश्य स वीरस्तामहन् - - - - - - - - - जन्त्यभ्राण्येवाद्रिगुहास्तत्समूहे रोहन्ती प्रतिश्रुत्का प्रतिशब्दो यस्य स इव जातः। गर्जितमेव प्रतिशब्द इत्यर्थः ॥

श्रुत्वैव तं मारकसैनिकानां
भ्रंशाय कौक्षेयककर्त्तरीणाम् ।
विहस्ततांजायत पार्थिवेन
खड्गे प्रकोष्टेष्वनिपातितेपि ॥

तं सिंहनादं श्रुत्वैव मारकाणां प्रकोष्टेषु खड्गे अनिपातितेपि सति विहस्तता व्याकुलता खड्गादीनां - - - - स्त-विषयखड्गप्रहाराभावेपि विहस्तताभूदिति विरोधाभासः ॥

- - - - लोचयामि
त्वामस्मि कस्मादतिविह्वलोसि ।
इति ब्रुवाणं सुभ - - - -
- - - - - - - यातुधानः ॥

त्वं मा संभ्रमीर्भीतो माभूरहं त्वां मोचय्या - - - - - - - - नं कश्चिन्मानुषमारकः कथितवान् ॥

अरे वद त्वं कतरो व - -
- - - - - - - - - - - - ।
यः श्रीमहाकालनरोपहार-
यज्ञावशिष्टाशननित्यनिष्ठान् ॥

- ॥*

- - - - या दुष्टं सत्त्वं सिंहादिं मृग - - - - - - - - - तेर्दुतिरितिरूपम् ॥

भाव्यं - - - - -
- - - - - - - - - - ।
- - - मस्येव भयं प्रयुंक्ते
मन्त्रेपि - - - - - ॥

* A lacuna covering com. on this verse and the text and part of the com. of the next verse.

- - - - - - - - - - - - - - तोस्याहेरिव लक्षणं चूडार - - - - - - ॥

- - - लय्यासुरवैरिभिः स्वा-
तेजश्चयैः स्वैरिव पूर्यमाणम् ।
सङ्गामदैरम्मदरोचिरंश-
- - - स्त्रिंशमुवाच देवः ॥

सङ्गामन्परिणमन्नैरम्मदो विद्युत्सम्बन्धी रोचिरंशो यत्र तं खड्गमुत्क्षिप्यैवं चिन्तयित्वा राजावोचत् । अतः संभाव्यते । देवैर्निजैस्तेजोराशिभिरिव पूर्यमाणम् । विद्युति विषये तेजोविषयित्वेन - - - - ॥

सुदुस्त्यजं यद्यपि नित्यकृत्यं
तथापि युष्मद्गृहमागतोस्मि ।
आतिथ्यहेतो - - - -
- - - स्यः शरणागतोयम् ॥

यद्यपि निष्ठावतां नित्यकृत्यमत्याज्यं तथापि - - - - इत्यातिथ्यहेतोर्भवद्भिरयं शरणागतो ममावश्यरक्ष्यस्त्यज्यताम् ॥

इत्युक्त - - - - - - -
- - - धाक्षोभितयातुधातु ।
यातुं कृतान्तान्तिकमिद्धकामं
निका - - - - - - ॥

- - - - रत्नः कर्त्तृं अतिरत्नं कृत्वा तमित्यवोचत् । कस्मिन्सत्येवमु - - - - - - - - तुरङ्गुतं शिल्पं सृष्टिः । तादृशस्यान्यस्य निर्माणाभावात् । तथाचु - - - - - - मत्समीपं गन्तुमत्यभिलाषुकम् ॥

आतिथ्यमभ्यर्थयते - -
- - - - - - - - - - ।*

- - - - - - वांश्च काल - - - - - - - - - -
- - - - - - - - - ॥

- - - - चरस्य हस्ता-
द्यावत्स कौक्षेयकमा - - - ।
- - - - - - - - - -
- - - - - - - मेव ॥

एवं श्रुते सति मालवमारो - - - - वदेकप्रहारेण राजा तमेवेश्वरोपहारमकरोत् । - - - - - स्वविहरणे इत्याङ्पूर्वस्य दाञ आत्मनेपदविधानात् । आदधा ि - - - - - - - राधानार्थो न तु धारणार्थः । अत आ इत्यव्ययं कृपार्थं भिन्नपदम् । कृपा - - - - - र्थत्वात् ॥

पलायितैरित्याद्यालोडितेत्यन्तं कुलकम् ॥

---

* A lacuna covering the rest of this verse and its com.

पलायितैः पार्श्वचरैर - - -
- - - - कालरिपोरगारे ।
स्वजातिभक्ष्ये विलुठत्यवन्यां
छिन्नानने मत्स्य इवोपहारे ॥

भय - - - - सादे सति । तथा स्वजातिर्मनुष्या भक्ष्यं यस्य तस्मिंश्च - - - - - - - ॥

- - - - - - - न
जीवातुवातैरिव क - - ।
- - - - - - - -
- - - - - - - - - - ॥

अकाण्डे निर्गता ये - - - - - - - ॥*

- - - - दि राज्येषु निःस्पृ - - हेतुः इमां भूमिं राक्षसरहितां - - - कृते सति अ - - - प्रजारक्षार्थं वामदेवमहं प्रजारक्षार्थेऽचोदयम् - - - ॥

- - - - - लेन च प्राक्
त्रैलोक्यसारेण महीधरेण ।
त्रिलोचनोपि त्रिपुरीं जिघाय
त्व - - - - पुरी जितेयम् ॥

* A lacuna covering the rest of this com. and the text of the next verse.

शरादिरूपभाजा त्रिजगत्प्रधानेन मन्दरपर्वतेन हेतुनेश्व- - - - णि जितवान् । त्वया पुनर्यत्नं विनेयं त्रिपुरी जिता ॥

एतामधिष्ठाय करिष्य - -
- - गरां हस्तगतां धरित्रीम् ।
अहं कृपाणे कृतसंनिधाना
कीर्त्तिश्रियोर्मध्यगता - - ॥

एतां त्रिपुरीनगरीमधिष्ठायाधिष्ठानं कृत्वा सर्वां भुवं जेष्यतस्ते खड्गे संनि - - लक्ष्म्योर्मध्यगता भविष्यामि ॥

तेज - - - - - - - -
- - - - याल - - - ।
- - - पूरदेवीत्यव - - -
- - - - - - - - - - - ॥*

---

* The rest of this canto, extending to about 15 more verses and com. thereon, is missing.

सप्तमः सर्गः ॥

*- - - - - - - - - - - - - - - -

- - - - - - - - - - - - - - - -

णस्त्वेत्यपि शब्दार्थः। कुम्भोदरनामा भवान्या गणस्त्वं हिमाद्रिलता(भवान्या)नां भगिनीनामिव या - - - रूको भवसि ॥

अवलम्ब्य मृगाधिराजभावं
व्रततीनामवता वनेभभङ्गम् ।
भय - - - - कदाचि-
द्विकृतं वासववारणो रराज ॥

सिंहरूपमभिनीय हिमाद्रिलता - - - - चताद्भया-भयं प्रापित ऐरावणो विकृतं कलाक्रन्दितवान् ॥

सदसि ध्वनितेन तेन - - -
- - - व्यकथाप्रसङ्गभङ्गे ।
अशपद्द्विरदास्यशब्दशङ्का-
कुपिता पर्वतराजनन्दनी त्वाम् ॥

- - न हरस्य कथाच्छेदे जाते गणपतिबृंहितमिति शङ्कया कुपिता गौरी त्वां सभायाम - - - - ॥

* The first ten verses or so with com. seem to be missing.

स्वरसेन यथा तथा वनेऽस्मि-
न्नसि राजेव समुद्यतो विहर्तुम् ।
परमेश्वरपाददूरवर्ती
व्रज राजेव महीतले भवेति ॥

यथा तथानुचितं स्वातन्त्र्येण राजेव क्रीडितुमस्मिन्वने यत्त्वं प्रवृत्तोऽतो महेश्वरपादाद्दूरवर्ती भूतले राजेव भव ॥

श्रनकैस्सुहृदा निकुम्भनाम्ना
तवशापावधिमर्थिता भवानी ।
प्रचलत्प्रतिबिम्बिताभ्रमुक्ता
द्युनदीव प्रससाद चावदच्च ॥

ततो निकुम्भसंज्ञेन त्वदीयेन सख्या सविनयं शापावधिमर्थिता सती गौरी लोलैरभ्रैर्मुक्ता गङ्गेव प्रससाद च शापावधिं चावदत् ॥

उपयास्यति भूमिपालभावं
कलिकाले दशकन्धरारितायी ।
इति निश्चलनिश्चयो यदासौ
भविता संभविता तदास्यमुक्तिः ॥

कलावपि श्रीरामो राजत्वं प्राप्स्यतीति सनिश्चयः कुम्भोदरो यदा भविष्यति तदा शापमुक्तिरस्य भविष्यति ॥

गिरिजागिरमीदृशीं निशम्य
व्यमृशस्त्वं न ममास्ति शापशान्तिः।
न हि कश्चिदयं स्फुरत्युपाधिः
पृथिवीं येन कलावुपैति रामः॥

एवं गौरीवचः श्रुत्वा त्वमेवं विचारमकाः - - - -॥*

- - - - - - - - - - - - - - - -

- - - - - - - - यद्भाषितं तन्नूनं तयैव वासनया लिप्तं त्वां मत्वा शत्रुहस्तिनो द्रष्टुं न शक्ताः॥

गणकस्य गिरेति निर्विकल्पो
नृपतिर्भूभरधारणानुतापम्।
उदकण्ठत नीलकण्ठलीला-
वृषलाङ्गूलनभस्वतापनेतुम्॥

दैवज्ञोक्त्या त्यक्तविकल्पो राजा हरक्रीडावाहपुच्छवातेन भूभारोद्वहनतापं निवारयितुमभ्यलषत्॥

अजयत्पृथिवीभृतस्समस्ता-
न्स षडङ्गेन बलेन सर्वकालम्।
झटिति स्फटिकाचलं प्रतस्थे
बलमष्टाङ्गमवाप्य योगनिष्ठम्॥

* A lacuna covering the rest of the com. on this verse and the text and part of the com. of the next.

स षडङ्गेन बलेन सदा राज्ञोजयत् अष्टाङ्ग(यो)गं प्राप्य स्फटिकाद्रिं प्रस्थितवान्। राज्यादप्यधिकस्पृहो योगेभूदित्यर्थः। षड्भ्योष्टानामधिकत्वादिति भावः। पृथिवीभृच्छब्दस्य श्लिष्टत्वादुक्तिसङ्गतिः॥

अथ गूर्जरराजमूर्जितानां
मुकुटालङ्करणं कुमारपालः।
अधिगम्य सुतासुतं तदीयं
परिरक्षन्नभवद्यथार्थनामा॥

तेजस्विनां चूडारत्नं गूर्जरेन्द्रं तदीयं दौहित्रं प्राप्य रक्षन्कुमारपालस्सत्यार्थनामाभूत्। कुमारोऽप्राप्तराज्यो राजपुत्रस्सोमेश्वरस्तस्य पालनान्नाम सार्थकम्। कुमारपालस्तदीयो भ्रातृपुत्रः॥

प्रथमस्सुधवासुतस्तदानीं
परिचर्यां जनकस्य तामकार्षीत्।
प्रतिपाद्यजलाञ्जलिं घृणायै
विदधे यां भृगुनन्दनो जनन्याः॥

घृणायां प्रतिपाद्यो जलाञ्जलिर्यस्यां तां निर्घृणां परिचर्यां शिरश्छेदात्मिकां - - - रघुरामो मातुः कृतवांस्तां परिचर्यां पूजां ज्येष्ठस्सुधवापुत्रः पितुः कृतवान्। पितुश्शिरश्छेदमकार्षीदित्यर्थः॥

न परं विदधे वृथागुणित्वं
जनकं स्नेहमयं विनाश्य यावत् ।
स्वयमेव विनश्य गर्हणीयं
व्यतनोद्दीप इवानुरागगन्धम् ॥

स्नेहमयं जनकं केवलं न विनाश्य रन्त - - - - या - - - - - - - - रथैव विनाशं मरणं प्राप्य - - - नुरागगतं यथा - - - - - - - - - ॥*

- - - - यन्तृसादिपत्ति-
व्यवहारेषु विसारिणा चतुर्धा ।
युधि वीररसेन शुद्धिमन्तं
न समीपादमुचत्कुमारपालः ॥

रथादिषु चतुर्भिः प्रकारैर्विसरता वीररसेन शुद्धिमन्तं तं कुमारपालः स्वसमीपान्नात्यजत् ॥

हनुमानिव शैलतः स शैलं
द्विरदेन्द्राद् द्विरदेन्द्रमुत्पतिष्णुः ।
छुरिकामपहृत्य कुञ्जरेन्द्रं
गमयामास कबन्धतां तथैव ॥

शैलाच्छैलं हनुमान् यथोत्पतिष्णुस्तथा हस्तीन्द्राद्ध-

* A lacuna of a verse or so with com.

स्तौन्द्रमारोहन् स कुञ्जरेन्द्रादेव च्छुरिकां हृत्वा तयैव च्छुरिकया कुञ्जरेन्द्रं कबन्धतां प्रापयत् ॥

इति साहससाहचर्यचर्यः
समयज्ञैः प्रथमोदितप्रभावाम् ।
तनयां स सपादलक्षपुण्यै-
रुपयेमे चिपुरीपुरं(द)रस्य ॥

साहसानां साहचर्यं चर्या यस्य स दैवज्ञैः कथितप्रभावां तेजलस्य सुतां कर्पूरदेवीं सपादलक्षपुण्यैरूढवान् ॥

इतरेतरचित्तचौर्यचर्या-
चतुरत्वेपि निकामनिर्विकारम् ।
परमेश्वरयोस्तयोर्युगं त-
त्सुतरामेकशरीरतामयासीत् ॥

तयोः परमेश्वरयोर्महाराजयोश्शिवयोश्च युगं कर्तृ एकशरीरतामैक्यमभेदं चागच्छत् । अन्योन्यचित्तस्य चौर्यचर्या हरणं तत्र जागरूकत्वेपि सति निर्विकारम् ॥

अविभावितभावभेदलेशौ
निजनामादिपदाभिधेयकल्पैः ।
शिशिरीभवदाययौ यशोभिः
परितापं न कदाचिदूहतुस्तौ ॥

न विभावितोऽनुमितो भावस्यान्योन्यरागस्य भेदलेशो ययोस्तौ तथा सोमेश्वरकर्पूरदेवीति निजनाम्नोरादिपदे सोमकर्पूरशब्दौ तदर्थकल्पैर्यशोभिर्हिमीभवच्चेतसौ तौ तापं न जनयामासतुः ॥

अथ जातु हृदीव संनिधानं
ददृशे स्वप्नविधौ विधातुकामः ।
चि - - - - - - -
- - - - - पद्मनाभः ॥

हृदये स्थितिं कर्त्तुकाम इव स्वप्ने - - - - - - - - - - ॥

उदयावसरे हरेरभेद
- - - - - - - - - ।
- - - - - - - - - -
- - - - - - - - - ॥

- - - - - - - - - - - - - ॥*

- - - - - - -
- - - - - - - ।
- - - - - - -
- - य प्रतिपादयांचकार ॥

* A lacuna covering com. on this verse and part of the next verse.

साश्चर्यचित्तो राजा तत्स्वप्नद्वयं सृष्टिकर्त्तुस्सकलकर्मसाक्षिणे ज्योतिर्विदेवर्णयत् ॥

स जगाद यदैक्षत क्षपाग्रे
क्षितिपस्तद्भविता चिरादमोघम्।
यदुषस्यवलोकितं तु देव्या
कलितस्तस्य न कालतोतिपातः ॥

राजा प्रदोषे यदपश्यत्तच्चिरेण सफलं भविष्यति। यत्तु देव्या प्रातर्दृष्टं तस्य चिरकालत्वं नाकलितम् ॥

उचितामिव वाडवाग्निमैत्रीं
मकराङ्कस्थितितः करोति भौमः।
गगने न ममास्ति कापि शोभे-
त्यधुना कुम्भमिवालसः प्रविष्टः ॥

मकरो राशिविशेषस्तस्याङ्को मध्यम् मकराङ्कस्य समुद्र तत्र स्थित्योपपन्नां वाडवाग्निमैत्रीमिव भौमः करोति। दीप्तो वर्त्तत इत्यर्थः। भौमस्य हि मकरराशिरुच्चस्थानम्। आकाशे मम न कापि शोभेत्यत इवालसश्शनैश्चरः कुम्भं राशिविशेषं घटं च प्रविष्टः। अलसगामित्वादाकाशे शोभाभावः ॥

दनुजारिमिवानुनेतुकामो
दनुजानां गुरुरेति मीनराशिम्।

अधिरोहति मेषमेष पूषा
तुरगाणामिव खेदशान्तिकामः ॥

दनुजारिं विष्णुं प्रसादयितुकाम इव शुक्रो मीनं राशिं समुद्रं चेति । तथाश्वानां विश्रमार्थमिवार्को मेषं राशिं ऊडमप्यधिरोहति ॥

विहसन्निव मेषराशिवन्तं
वृषभं याति वृषाङ्कशेखरोपि ।
उपलिप्सुरिवोभयस्वभावं
मिथुनं संनिदधाति सोमसूनुः ॥

मेषो ऊडस्तद्गामिनं रविं हसन्निवेन्दुर्वृषं राशिमनड्वाहमपि आयाति । वृषांकशेखरत्वात्तस्य वृषस्थितिर - - - - स्थिररूपं प्राप्तुकाम इव बुधो मिथुने संनिहितः । द्विस्वभा - - - - - - - - - - यो रवीन्द्वोर्वा स्वभावमुपलब्धुकामोपि ॥

तिमिरा - - - - - - -
- - - - - - मभ्युपैति ।
पृथिवीमभवं शिखीति बुद्ध्वा
यजमान - - - - - - ॥

- - - - - - - - - - - - - ॥*

* A lacuna covering com. on the verse and text and part of the com. of the next verse.

- - - - - - - - - - - - - - -

कुम्भाख्यराशिद्वये निषस्म । अन्योपि स्वकार्यमन्येन सम्पादितं सम्भाव्य स्वगृहे निष - - ति । तुङ्ग इति पाठो नार्षः । तयो राश्योस्तयोस्तुङ्गत्वासंभवात् प्रकृतार्थाननुगुणत्वाच्च ॥

अ(थ पञ्च)भिरेषदीप्तिमद्भि-
स्तपनाद्यैः कलिकालिकां विहाय ।
ध्रुवमेकपदे कृती बुभूषु-
र्नृपपञ्चाग्नि - - - नेहा ॥

ध्रुवमयमनेहकालः पञ्चाग्नितपश्चरति । अत्र हेतुमाह । कृती बुभूषुः कृतयु - - - मिच्छुः कलिमालिन्यं त्यक्त्वा- - - भिर्दीप्तिमद्भिरुच्चैस्सूर्याद्यैर्यस्य कृती कृतकृत्यो भवितु - - - ति स मलं त्यक्त्वा पञ्चाग्नितपश्चरति ॥

इति शुद्धिमति क्षणेच गर्भे
स्वयमाधत्त हरिः स्वमेव देव्याः ।
अचिराद्भविता पुरस्तदेषा
क्षितिरुन्मूलितरामराज्यगर्वा ॥

एवं शुद्धेस्मिन्क्षणे देव्या गर्भे विष्णुस्स्वयं स्वमात्मानमधत्ताहितवान् । तत्ततो हेतोरेषा भूमिरचिरेण त्यक्तरामभद्रराज्यदर्पा पुरो भविष्यति रामराज्यादप्यधिकस्य विभवस्य प्राप्तेः ॥

इति वादिनमा दिनावसानं
वसनालङ्करणादिदानवर्षैः ।
परितः परितोष्य पार्थिवस्तं
गणकाग्रेसरमुत्सवं चकार ॥

एवं वादिनं तं गणकं वस्त्रादिभिस्संमान्य राजा प्रदोषं यावदुत्सवमकरोत् ॥

गणितासु गतासु यामिनीषु
प्रजगल्भे मुखपाण्डिमा स देव्याः ।
उदरं विशतो हरेरपश्यत्
स्वपतो नाभिजुषो यमम्बुजस्य ॥

स्वपतो शयालुः स्वोदरं प्रविशतो विष्णोर्नाभिस्थस्य पद्मस्य यं पाण्डिमानमपश्यत् स मुखपाण्डिमाल्पासु रात्रिषु गतासु सतीषु संक्रान्त इवेत्यर्थः ॥

शनकैश्शनकैश्शशाङ्कमुख्याः
कृशभावोवयवेषु सार्वभौमः ।
उदरस्य महार्घता भविष्यत्य-
तिरिक्तेत्युदपादि चिन्तयेव ॥

उदरस्याधिका महर्घता भविष्यतीति चिन्तयेव कर्पूरदेव्या अङ्गेषु शनैश्शनैः कृशत्वमखण्डितमुत्पन्नम् ॥

अपरेपि महस्विनः पृथिव्यां
　व्यवहर्त्तुं न यथारुचि क्षमन्ते ।
इति गर्भगुणानिवाभ्यधत्त
　क्रमशोस्याः प्रतिपद्य मान्द्यमग्निः ॥

अन्येपि तेजस्विनो यथारुचि यथाभिप्रायं यथादीप्ति च भुवि व्यवहर्त्तुं न समर्था इत्येतान् गर्भगुणानिव जठराग्निर्मन्दतां प्राप्याभ्यधात् ॥

अचिराद्भुवनन्दनस्य भोज्या
　निखिला भूरिति शृखती जनेभ्यः ।
यदसेवत मन्दयापि रुच्या
　- - मास्वादमिवैक्षत क्षितेस्तत् ॥

रुचिर - - - - - - यापि मन्दाग्निरपौत्यर्थः । - - - - - - - भि - - - यात्भुजे तन्नूनं मात - तौ भूमेरास्वादं मा - - - - ॥

- - - - - - - - - - - - - - -
　- - - - - - - - - - - - - - ।

उदरेण चिरेण जातमस्या-
　स्त्रिवलीविप्रतिपत्तिपण्डितेन ॥

य एकमेव बलं बलाख्यमसुरमभिनत्तस्येन्द्रस्यायुधं वज्रस्तस्य साम्यं त्यक्तवता वज्रादपि कृशेनेत्यर्थः । उदरेण जातमिति भावे क्तः । तिस्रश्च ताः वल्यस्त्रिवल्यः त्रयाणां वलानां समाहारस्त्रिवली त्रिवलीनां त्रिवल्याश्च विप्रविपत्तौ पराभवे – – – डितेन एकवलभेदी यस्तस्य त्रिवलीभेदिना सह महदन्तरम् ॥

हरिमध्यरुचिं जयत्यधस्तात्
सति मध्ये करिकुम्भकल्पयोर्नौः ।
अभवद्रुचिरद्य सास्ति नेति
स्तनयोश्श्यामसुखत्वमाविशासीत् ॥

हरिस्सिंहस्तस्य मध्यमुदरं तस्य शोभां कृशत्वाज्जयत्युदरेऽधस्तात्सति हस्तिकवाटसदृशयोरावयोर्या शोभा पूर्वमासीत्सा च नास्ति । गर्भेण मध्यस्य स्थौल्यादिति भावः । इतीव स्तनयोश्श्याममुखत्वं चूचुककाार्ष्ण्यं कालमुखत्वं चासीत् । सिंहजये करिकुम्भरुचिरुचिता ॥

मुखमग्निमुशन्ति यस्य सन्तो
भविता तेन पुनस्तनंधयेन ।
नृपवामदृशस्तु पूर्वमेव
स्तनयोश्श्यामिकया मुखं चुचुम्बे ॥

सन्तोऽग्निं यस्य मुखमुपदिशन्ति तेन विष्णुना पुनः पश्चात्स्तनपायिना भविष्यते । श्यामिकया तु देव्याः स्तनयोर्मुखं

प्रागेव चुम्बितम् । अग्निः कृष्णवर्त्मा स यत्र प्राप्नोति तत्र पश्चाच्छ्यामिका भवति अत्र तु विपर्ययः ॥

विनिवेशयति स्म यत्र चास्मात्
कथमप्युत्क्षिपति स्म पादयुग्मम् ।
सुचिरस्य भुवेव भाविवध्वा
प्रतिविन्यासमति प्रणम्यमानम् ॥

सा यत्र च स्थाने पादद्वयमक्षिपदस्मात्स्थानात्सा पादद्वयं कष्टेनोदक्षिपत् । भाविन्या स्नुषया भुवा न्यासे न्यासे प्रणम्यमानं कृतप्रणाममिव ॥

रविणा शशिनं भृतं कलाभि-
स्सकलैरेव करैरिवार्पिताभिः ।
दधतीं कमलां सहस्रपत्रं
स्वमुखस्योपरि सा ददर्श सुप्ता ॥

सकलैस्सहस्रसंख्यैः करैरर्पिताभिस्सहस्रसंख्याभिः कलाभिर्भृ - तं पूरितं चन्द्रमिव सहस्रपत्रं पद्मं स्वमुखस्योपरि धारयन्तीं लक्ष्मीं - - - स्वप्नेपश्यत् ॥

ज्वलदाननलम्बिदन्दशूकं
विहगं जातु ददर्श हेमपक्षम् ।
विगलद्यमुनार्कबिम्बदग्धं
पुरतो मेरुसधीरतामिवाप्तम् ॥

ज्वलति दीप्ते आनने लम्बी दन्दशूकः सर्पो यस्य तं तथा हेममयपक्षं विहगं गरुडमधीरतामाप्तं पुरोऽपश्यत् । अत्रोत्प्रेक्षते । विगलन्ती यमुना य – – बिम्बेन दिग्धं महितं सुमेरुमिव । गरुडस्थानीयो मेरुः अर्कस्थानीयं मुखम् । – – स्थानीया यमुना ॥

वलयीकृत – – – – – – –
स्थितमात्मानमलक्षयत्कदाचित् ।
– – – – – – – – – – –
– – – – – – – – – – – –म् ॥

सा देवी आत्मानं वलयीकृतो भोगः कायो येन तथाविधे शेषे एव तल्पे स्थितमपश्यत् । अतः संभाव्यते गुर्वी गर्भभरस्तेन ऊष्मा तापस्तस्य शमार्थं तूर्णं चन्द्रमण्डलमिव प्रविष्टम् ॥

स्वमवैक्षत चन्द्रकान्तशाला-
वलभीशृङ्गनिषङ्गिणं कदाचित् ।
उपदर्शनवाञ्छयोपनीतं
धवलद्वीपमिवोदरस्थितेन ॥

सा जातु स्वात्मानं चन्द्रकान्तमये शालावलभीशृङ्गे निषण्णमारूढमपश्यत् । अतस्संभाव्यते उदरस्थितेन हरिणा दर्शनार्थं श्वेतद्वीपमिव आनीतम् ॥

अथ पुष्पशरस्य बन्धुमन्यं
पृथिवीमाधवमभ्युपेष्यतीति ।
उपयोगमपश्यतीव किञ्चित्
स्वगतं गच्छति माधवस्समाप्तिम् ॥

जनकत्वादुद्दीपकत्वाद्वान्यं लोकोत्तरं कामस्य बान्धवं विष्णुं भूः प्राप्स्यतीत्यतः स्वात्मानमनुपयुज्यमानं पश्यतीव माधवे वैशाखे समाप्तिं गते ॥

तमसः प्रशमाय सत्त्वमूर्त्ते-
रवतारावसरं विविञ्चतीषु (?) ।
कलिबन्धुतयेव बिभ्रतीषु
कृशिमानं क्रमशस्तमस्विनीषु ॥

कलिबन्धुभावेन हेतुना तमसः पापस्यान्धकारस्य च शमनार्थं सत्त्वमूर्तेर्विष्णोरवतारसमयं विमृशन्तीष्विव तमस्विनीषु रात्रिषु कृशिमानं तुच्छत्वं क्रमेण रात्रिषु धारयन्तीषु । तमस्विनीष्विति साकूतम् ॥

अचिराद्दिवसेश्वरस्य वंशः
परमां वृद्धिमवश्यमेष्यतीति ।
दिवसेषु विकस्वरीभवत्सु
स्मयमानेषु च पुष्कराकरेषु ॥

सूर्यवंशो चिराद्वृद्धिं प्राप्स्यतीत्यत इव दिनेषु वर्धमानेषु सत्सु पद्मसरस्सु च विकासिषु सत्सु ॥

नरकद्विषि भूभरोज्जिहीर्षा-
जुषि सोमेश्वरवल्लभोदरस्थे ।
अलसालसगामिनीव शून्यं
जलधिं द्रष्टुमिवाक्षमे दिनेशे ॥

दिनेशेऽर्केऽलसालसं गच्छति सति । अतस्संभाव्यते । भूमिभारोद्धरणेच्छाधारिणि हरौ देवीगर्भस्थिते शून्यं सम्पन्नं जलधिं द्रष्टुमसमर्थेषु च ॥

सलिलेऽपि शयालुना विमुक्ता
नृपदारोदरगोचरेण निद्रा ।
दिवसेप्यनुमन्तुमाविशन्त्या-
मिति तस्याममुमेव जीवलोकम् ॥

समुद्रे उचितनिद्रेणापि नृपदाराणामुदरे गोचरो यस्य तेन समुद्रे निद्रा त्यक्तेति तस्यां निद्रायामर्थाद्विष्णुमेवानुमन्तुममुं जीवलोकं दिनेष्याविशन्त्याम् ॥

निवसत्यपरत्र पुष्करा - -
- - - पिबत्पयोधिमेषः ।
इति हैमवतीभिरद्भिरर्कं
तमिवापूरयितुं विशत्युदीचीम् ॥

अन्यत्र विष्णौ वसति सति वडवाग्निरशेषं समुद्रं मा स्म पिबदित्यत इव हिमाद्रि - - - - पूरयितुमुत्तरदिशं रवौ प्रविशति सति॥

मणिदीपपतत्पतङ्गमाला
द - - - - वितानुभावैः।
प्रविवेश पुरः कृतप्रवेशं
शकुनै - - - परि - -॥

- - तन्तीनां पतङ्गमाला - - - - विभावितो दृष्टोनुभावैः स्वभावो येषां तैश्शकुनैराश्रितं मनोहरं सूतिकावासं देवी प्रविष्टा॥

ज्येष्ठत्वं चरितार्थतामथ नयद्रामान्तरापेक्षया
ज्येष्ठस्य प्रथयन्परंतपतया ग्रीष्मस्य भीष्मां स्थितीम्।
द्वादश्यास्तिथिमुख्यतामुपदिशन्भानोः प्रतापोन्नतिं
तन्वन्गोत्रगुरोर्निजेन नृपतेर्जज्ञे सुतो जन्मना॥

ज्येष्ठे मासि निजेन जन्मनोत्पत्त्यान्यमासेभ्यो ज्येष्ठमासस्य ज्येष्ठत्वं कृतकृत्यतां यथार्थतां नयंस्तथा परंतपतया वैरितापेन च ग्रीष्मस्य भीष्मां स्थितिं कुर्वन्द्वादश्यां जन्मना तस्यास्तिथिषु प्राधान्यं दिशन् गोत्रादेर्भानोः प्रतापौन्नत्यं कुर्वन् सुतो राज्ञोतो - - - - -ज्येष्ठत्वं व्याख्यानं न संगच्छते। ज्येष्ठ इति व्युत्पत्तिसिद्धेः॥

निश्शेषाणां शिवानामुपरिकृतपदः साहचर्याधिकारी
सर्वस्यास्तीर्थजातेस्सकलसुरतरुग्रामणीस्सोदरस्य ।
बालः कोप्येष राजा भुवमुपगतवानित्यकस्मात्सरस्व-
त्यस्मिन्नुत्पन्नमात्रे सुखमलमकृत व्योममूर्तेर्मृडस्य ॥

सर्वेषां शिवानां श्रेयसां सुप्रजां चोपरि कृतं पदं च रजः - - - - येन तथा सर्वतीर्थानां साहचर्याधिकारी तुल्यः पवित्रत्वात् । सर्वेषां कल्पवृक्षप्रधानानां सोदरश्चैष बालः । कोप्यद्भुतोपूर्वो राजा चन्द्रश्चेति भुवमवतीर्ण इति सरस्वती व्योमरूपस्य भगवतो सुखमभूषयत् आकाशाद्वागुच्चरितेत्यर्थः । चन्द्रो ह्येकस्यैव शिवस्य शिरसि स्थितः अयं तु सर्वेषां शिवानाम् । चन्द्रो गङ्गाया एव सहचरः अयं तु सर्वस्यास्तीर्थजातेः । स पारिजातस्यैव सोदरः अयं तु सर्वेषां कल्पवृक्षाणामिति भद्रम्*॥

श्रीश्रीकण्ठचरित्रकाव्यविवृतौ विश्वस्य निश्वस्य च
च्छायाभाजि किरातकाव्यविवृतौ विश्रम्य - - श्रियि ।
पृथ्वीराजजयाख्यकाव्यविवृतौ संवेशमिच्छाम्यहं
शास्त्रचोदजखेदमेदुरमतिज्योत्स्नाकरो लावणिः ॥
श्रीलोलराजसुतपण्डितभट्टनोन-
राजात्मजो विवरणेन स जोनराजः ।
सर्गं सुखं व्यधित सप्तममत्र पृथ्वी-
राजाख्यराजविजयाभिधकाव्यराजे ॥

पृथ्वीराजविजयविवरणे सप्तमस्सर्गः ॥

---

* A marginal note reads—चन्द्रस्याकाश एव तिष्ठति अयं तु भुवि ।

॥ अष्टमः सर्गः ॥

अथ शब्दगुणं व्योम सत्यमित्यवदन्निव ।
सङ्गीतकप्रसङ्गेन पुरन्दरपुराङ्गनाः ॥ १ ॥

अथाप्सरसो गीतातिशयेनाकाशं शब्दगुणं सत्यमित्यकथयन्निव ॥ १ ॥

दिव्यदुन्दुभिजीमूत - - - - भाविनी ।
पुष्पवृष्टि - रोचिष्ठ किञ्जल्कतडिदुज्ज्वला ॥ २ ॥

दिव्यदुन्दुभिरेव जी - - - - - - - - नी तथा किञ्जल्क एव तडित्तयोज्ज्वला पुष्पवृष्टिरशोभत ॥ २ ॥

पुष्पवर्ष - - - - - - - - - - - - ।
- - ष्टानीव यान्ति स्म दिङ्मुखानि प्रसन्नताम् ॥ ३ ॥

- - - - - - - पुष्पवर्षे मिलन्तो ये दिव्यभृङ्गास्तेषां पक्षवातेन प्रमृष्टानीव दिङ्मुखानि प्रसादं प्रापुः ॥ इतीत्यन्तं (p. 253) कुलकम् ॥

सनाथां पृथिवीं मत्वा राजपुत्रस्य जन्मना ।
रजोपि पस्पृशुस्तस्यास्त्रासादिव न मारुताः ॥ ४ ॥

राजपुत्रेण जातेन सस्वामिकां पृथ्वीं सम्भाव्य भयादिव वायवो रजोपि भूमेर्न पस्पृशुः ॥ ४ ॥

अकाण्डे न प्रवेष्टव्यं प्रजास्विति हविर्भुजा ।
मृत्युर्न्ययम्यतेवार्चिःकराग्रैर्दक्षिणामुखैः ॥ ५ ॥

भवता प्राणिषु प्रवेशोऽसमये न कार्य इत्यग्निना दक्षिणाग्रैर्ज्वालाहस्तैर्यमो निषिद्ध इव । यमस्य दक्षिणदिशापतित्वाज्ज्वालानां दक्षिणाग्राणां निषेधकत्वमुचितम् ॥ ५ ॥

स्ववंश्यमेलकोत्कर्षं पश्यन्तौ शशिभास्करौ ।
यशःप्रतापवैशद्यदीप्तिपात्रीबभूवतुः ॥ ६ ॥

निजकुलजातयोस्संगमेनोत्कर्षं पुत्रजन्मलक्षणं पश्यन्तौ यशःप्रतापाभ्यामिव वैशद्यकीर्त्योः पात्रीबभूवतुः ॥ ६ ॥

गुणवद्भिर्वृता लक्ष्मीः पद्मैरस्मत्प्रसूतिभिः ।
इति वैमल्यमाजग्मुरव्याजं सलिलाशयाः ॥ ७ ॥

अस्मज्जातैर्गुणिभिः पद्मैश्च श्रीर्वृतेतीव सरांसि वैमल्यं गुणं प्रापुः ॥ ७ ॥

विभाव्य स्वामिनः पत्नीं समुत्पन्नजगन्निधिम् ।
भूरप्यसूययेवाभूद्दूरोद्भिदुरशेवधिः ॥ ८ ॥

समुत्पन्नो जगन्निधिर्विष्णुर्यस्यास्तां महिषीं विमृश्य स्पर्धयेव भूरपि प्रकटीकृतहेमकुम्भाभूत् । हेमकुम्भप्रादुर्भावोक्तिर्बाललक्षणौचित्यादत्यर्थं संगच्छते ॥ ८ ॥

धर्मकर्मक्रियाविघ्नहरे जाते नृपात्मजे।
प्रसेदे यजमानानां न केषामन्तरात्मना॥ ९॥

यज्ञादिविघ्नहरे पुत्रे जाते सति सर्वेषां याज्ञिकानां चित्तेन प्रसादः प्राप्तः। तज्जन्मना चेतः प्रसन्नमभूदात्मनः प्रसन्नत्वादिति भावः॥ ९॥

इति विष्णुमयं मूर्तिभेदं मानुषतां गतम्।
मत्वेव देवदेवस्याप्यनन्दन्नाष्टमूर्तयः॥ १०॥

हरिमवतीर्णं मत्वाष्टमूर्तेरष्टौ मूर्तयस्तुष्यन्निव। इत्थं चित्या-दीनां रजोभावादानन्दोत्प्रेक्षणम्॥ १०॥

नृत्यन्तीनां सुरस्त्रीणां त्रुट्यद्भिर्हारदामभिः।
जेतुं मरुत्तमां प्राज्यं मुक्तावर्ष इवाभवत्॥ ११॥

नृत्यवशाच्छिन्नैर्हारैर्हेतुभिर्मुक्तावर्षं मरुत्तं राजानं जेतुं जितं कर्तुमिवाभूत्। अन्तर्भावितण्यर्थोऽत्र जयतिः॥ प्रक्रान्त-मित्याद्यष्टभिः [(?) मित्यन्तं दशभिः p. 256] कुलकम्॥ ११॥

आहृतैर्व्योमगङ्गातो वातेन कनकाम्बुजैः।
नृत्तप्रवृत्तनागारि भ्रष्टपक्षाङ्किता इव॥ १२॥

आकाशगङ्गातो वातेनानीतैस्सुवर्णपद्मैर्हेतुभिर्नृत्यद्गरुडपत-त्पक्षभूषिता इव॥ १२॥

स्वनितेन मृदङ्गानामप्सरोनाट्ययोनिना।
लक्ष्मी महो - - - - - - गर्ज्जदैरावता इव ॥ १३ ॥

अप्सरसां नृत्ते जातेन मृदङ्गशब्देन हेतुना श्रीमहोत्सवे उत्साहेन गर्जनैरावणो यासु पत्युरवताराम्महोत्सवः। स्त्रियो हि भोगलम्पटत्वाद्भर्तारमनेकरूपमिच्छन्ति। ऐरावणस्य गर्जनं लक्ष्म्या गजवाहनत्वात् ॥ १३ ॥

नृत्यद्देववधूवक्त्रगलद्घर्माम्बुशीकराः।
पृथिवीं सुधया सेक्तुं प्रवृत्तेन्दुशता इव ॥ १४ ॥

नृत्यन्तीनामप्सरसां मुखेभ्यो गलन्तो घर्मकणा यासु ताः भूमिममृतेन सेक्तुं वर्षितुं प्रवृत्तानीन्दुशतानि यासु ता इव ॥१४॥

उत्सवालोकनायातब्रह्महंसपरिच्युतैः॥
पक्षांशैर्विगलत्पूर्वराजकीर्त्तिच्छटा इव ॥ १५ ॥

उत्सवस्य वीक्षणार्थमागतस्य ब्रह्मणो हंसेभ्यः पतितै पक्षकणैर्हेतुभिः पतन्तो पूर्वराजानां कीर्तिच्छटा याभ्यः तत्कीर्त्यपेक्षया पूर्वराजकीर्त्तेरल्पत्वाद्विगलनम् ॥ १५ ॥

ध्वनिभिर्दिव्यशङ्खानामसंख्यैर्मुखरीकृताः।
स्वकुल्यैः पाञ्चजन्यस्य गीयमानगुणा इव ॥ १६ ॥

अगणितदिव्यशब्दमुखराः पाञ्चजन्यस्य वंश्यैर्हरेर्गुणा गीयमाना यासु ॥ १६ ॥

अनन्तवर्षपृषतैः प्रसरद्भिस्सहस्रधा ।
पटवासकषायाक्षचक्राश्रुकलुषा इव ॥ १७ ॥

मेघादिना वर्षकणैः पतद्भिस्सहस्रसंख्यैः कर्पूरादिचोदकलुषितनेत्रेन्दुबाष्पाविला इव ॥ १७ ॥

दास्यत्यावन्दितो भास्वान्कस्मैचिद्यदि वाजिनः ।
तदनूरुगतिः का स्यादिति वाचालचारणः ॥ १८ ॥

स्वकुले हरेरवतारेण हृष्टोर्कः कस्मैचिद्यद्यश्वान्दास्यति तदाऽविद्यमानोरोररुणस्य गतिः केति मुखरचारणः ॥ १८ ॥

प्रगीतरोहिणीवक्त्रप्रसभारोहणोत्सुकम् ।
स्वलाञ्छनमृगं रोद्धुमपि व्यग्रसुधाकरः ॥ १९ ॥

गातुं प्रवृत्ताया रोहिण्या मुखे बलेन रोहणे लुब्धं स्वाङ्कमृगं रोद्धुं सुधाकरोपि व्यग्रो यासु ॥ १९ ॥

प्रसृतैर्मृगशीर्षस्य चन्द्रशुद्धान्तसीमनि ।
स्वगीतपरगीताभ्यामानन्दास्रुभिरुक्षिताः ॥ २० ॥

चन्द्रावरोधेषु निजगीतेन परगीतेन च निर्गतैर्मृगशीर्षस्य हर्षबाष्पैस्सिक्ताः ॥ २० ॥

प्रमोदास्रुप्रवाहेण देवानां क्षालिता इव ।
अतिप्रसन्नतां जग्मुर्गलत्कलिमला दिशः ॥ २१ ॥

देवानां हर्षबाष्पस्रोतसा धौता इव दिशो गलन्कलिमलो याभ्यस्ताः - - - - - - मदं प्रापुः ॥ २२ ॥

प्रक्रान्तमेवमष्टाभिर्दिक्पालैः प्रमदोत्सवम् ।
सुरैस्तद्वीर्यपिण्डस्य नृ - भिर्निरवाहयत् ॥ २२ ॥

एवं लोकपालैरारब्धं पुत्रस्य सम्बन्धिनमुत्सवं तेषां लोकपालानां वीर्यस्य पिण्डस्य राशिः पुत्रस्य राजा समापयत् । पिण्डस्य चाष्टाङ्गानि - - - - ॥ २२ ॥

- - - - - - प्रादादनर्थिभ्योपि पार्थिवः ।
अशोधयदृणं पित्र्यमिति किं नाम कौतुकम् ॥ २३ ॥

अदेयं छत्रचामराद्यप्ययाचद्भ्योपि राजादात् । पितृणामृणं अशोधयदिति नाश्चर्यम् । पितरो ह्यर्थिनः पितॄणां ऋणशुद्धिरवश्यं कार्या । अयमर्थः ऋणमस्मै संनमतीति वाक्यात्पुत्रेण ते पितुर्ऋणान्मुक्तिः । पित्रा गृहीतं च ऋणं पुत्रश्शोधयतीत्यर्थान्तरगणितम् ॥ २३ ॥

ददाने नृपतौ रत्नचामीकरकदम्बकम् ।
विमुक्तिर्मौक्तिकप्रायैरपि बद्धैरवाप्यत ॥ २४ ॥

राज्ञि रत्नादि ददति बन्धैराभरणीकृतैर्हारादिभिर्विमुक्तिः कण्ठादेरवरोहणं प्राप्तम् । निजकण्ठहारा अपि दत्ता इत्यर्थः । अपिशब्दात्कारावद्धानां मुक्तिः किमर्थमाख्यायते इत्यर्थापत्तिरार्थी ॥ २३ ॥

	Rs.	As.
)aśa Rupa (Text), Fasc. 2-3 @ -/10/- each	1	4
)harmabindu, Fasc. 1 @ -/10/- each..	0	10
)ictionary of the Kashmiri Language, Part I	15	0
adadhara Paddhati Kālasāra, Vol. I, Fasc. 1-7 @ -/10/- each ..	4	6
Ditto Ācārasāra, Vol. II, Fasc. 1-4	3	2
ilīya Grihya Sūtra, Vol I	3	2
Ditto Vol. II, Fasc. 2-3 @ 1/4/- each	2	8
Ditto (Appendix) Gobhila Parisista	2	0
F Ditto Grihya Sangraha	0	10
*I. ılata	1	14
K tutes of Vishnu (Text), Fasc. 2 @ -/10/- each	0	10
KarmViveka, Fasc. 1-7 @-/10/- each	4	6
Kātanpradiph, Fasc. 1	1	4
*Kathatra, Fasc. 1-6 @-/12/-each	4	8
Kavi FSarit Sagara (English), Fasc. 4-14 @ 1/- each	11	0
Kavincalpa Lata, Fasc. 1	0	10
Kiranaravacana Samuccayah	3	8
Krityavali, Fasc, 1-3 @ -/10/-	1	14
Kurmaratnakar, Fasc. 1, @ -/10/-	0	10
*Lalita)Purana, Fasc. 1-9 @ -/10/- each	5	10
Madan Vistara (English), Fasc. 1-3 @ 1/- each	3	0
Mahā-la Pārijāta, Fasc. 1-11 @ -/10/- each	6	14
hāsya-pradipoddyota, Vol. I, Fasc. 1-9; Vol. II, Fasc. 1-12;		
Vol. III, Fasc. 1-10 @ -/10/- each ..	19	6
Maitra, Ditto Vol. IV, Fasc. 1-4 @ 1/4/- each ..	5	0
Manuti or Maitrayaniya Upanishad, Fasc. 1-2	1	4
Iārkanḍā Sangraha, Fasc. 1-3 @ -/10/- each	1	14
Iarkandeya Purana (English), Fasc. 1-9 @ 1/- each	9	0
Iimansdeya Purana (Text), Fasc. 4-7 @ -/10/- each	2	8
Iirror a Darcana (Text), Fasc. 9, 11-17 @ -/10/- each	5	0
gdhaf Composition (English), Fasc. 4	2	0
Niruktabodha Vyakarana, Vol I, Fasc. 1-7 @ -/10/- each ..	4	6
*Nirukta (2nd edition), Vol. I, Fasc. 1-2 @ 1/4/-	2	8
Nityācār(old edition), Vol. IV, Fasc. 1-8 @ -/10/- each	5	0
Nityāc apaddhati, Fasc. 1-7 @ -/10/- each	4	6
Nya rapradīpa, Vol. I, Fasc. 1-8, Vol. II, Fasc. 1-4 @ -/10/- each	7	8
*Nyaya Vartika Tatparya Parisudhi, Fasc. 1-7 @ -/10/- each ..	4	6
Nyayavartika (Text), Fasc. 2-7 @ -/10/- each	3	12
Padyasarah	2	0
*Paramāwati, Fasc. 1-6 @ 2/- each	12	0
çara Smriti, Vol. I, Fasc. 2-8; Vol. II, Fasc. 1-6; Vol. III, Fasc.		
Par 1-6 @ -/10/- each	11	14
*Pariçara, Institutes of (English) @ 1/- each	1	0
Pariçista Pārvan (Text), Fasc. 5 @ -/10/- each	0	10
Praksamukha Sutram	1	0
Prāk andhacintāmani (English), Fasc. 1-3 @ 1/4/ each	3	12
Prithrita-Paingalam, Fasc. 1-7 @ -/10/- each	4	6
Rasaviraja Vijaya, Fasc. 1-3	1	14
Ravirnavam, Fasc. 1-3	3	12
*Saddsiddhanta Manjari, Fasc. 1	0	10
Saduarśana-Samuccaya, Fasc. 2-3 @ -/10/- each	1	4
Samakti-karna-mrita, Fasc. 1-2 @ -/10/- each	1	4
*Samaraicca Kaha, Fasc. 1-7 @ -/10/- each	4	6
Veda Sanhita, Vol. I, Fasc. 1-4, 6-10; Vol. 2, Fasc. 2-6;		
*Sank ol. 3, Fasc. 1-7; Vol. 4, Fasc. 1-6; Vol. 5, Fasc. 1-8 @ -/10/- each	21	4
*Sankhra Vijaya (Text), Fasc. 2-3 @ -/10/- each	1	4
*Sankhya-Aphorisms of Kapila (English), Fasc. 2	1	0
Sānkhya Pravachana Bhashya, Fasc. 2	0	10
ya Sūtra Vṛtti, Fasc. 1-4 @ -/10/- each	2	8
Siva F Ditto (English), Fasc. 1-3 @ 1/- each	3	0
Six Bᴘarinahya, Fasc. 1-3 @ /10/ each	1	14
mrit uddhist Nyaya Tracts	0	10
rādd Prakasha, Fasc. 1	0	10
rav dha Kriyā Kaumudī, Fasc. 1-6 @ -/10/- each	3	12
ri ta Sutra of Latyayana (Text), Fasc. 1-9 @ -/10/- each ..	5	10
Surisarvasvam, Fasc. 1-3 @ -/10/- each	1	14
çruta Saṁhitā (English), Fasc. 1 @ 1/- each	1	0
uddhi Kaumudī, Fasc. 1-4 @ -/10/- each	2	8
undaranandam Kavyam	1	0
va Siddhanta, Fasc. 2 @ 1/4/-	1	4
a Sastra	1	0
a Saṁhita (Text), Fasc. 17-45 @ -/10/- each	18	2
ranyaka of Black Yajur Veda (Text), Fasc. 5-11 @ -/10/- each	4	6
Fasc. 3-24 @ -/10/- ea	13	12

	Rs.	
*Taittiriya Pratisakhya (Text), Fasc. 2–3 @ -/10/- each	1	
*Tandya Brahmana (Text), Fasc. 13–18 @ -/10/- each	3	
Tantra Vārtika (English), Fasc. 1–15 @ 1/4/-	18	
*Tattva Cintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 7–10; Vol. III, Fasc. 1–2; Vol. IV, Fasc. 1; Vol. V, Fasc. 1–5; Part IV, Vol. II, Fasc. 1–12 @ -/10/- each		
Tattva Cintamani Didhiti Prakas, Fasc. 1–6 @ -/10/- each ..		
Tattva Cintamani Didhiti Vivriti, Vol. I, Fasc. 1–8; Vol. II, Fasc. 1–3,		8
Vol. III, Fasc. 1 @ -/10/- each		4
*Tattvarthadhigama Sutram, Fasc. 2–3 @ -/10/- each		8
Tirthacintamoni, Fasc. 1–4 @ -/10/- each		14
Trikāṇḍa-Maṇḍanam, Fasc. 1–3 @ -/10/-	3	2
Tul'si Satsai, Fasc. 1–5 @ -/10/-	8	12
Upamita-bhava-prapañca-kathā, Fasc. 1–14 @ -/10/- each.. ..	4	6
*Uttara Naishadha (Text), Fasc. 6–12 @ -10/- each	6	0
Uvāsagadasāo (Text and English), Fasc. 1–6 @ 1/-	0	10
Vajjalaggam, Fasc. 1	0	10
Vallāla Carita, Fasc. 1 @ -/10/-	8	2
*Varaha Purana (Text), Fasc. 2–14 @ -/10/- each	3	12
Varṣa Kriyā Kaumudi, Fasc. 1–6 @ -/10/-	8	2
Vayu Purana (Text), Vol. I, Fasc. 1–6; Vol. II, Fasc. 1–7 @ -/10/- each	4	6
*Vedanta Sutras (Text), Fasc. 7–13 @ -/10/- each	5	10
Vidhāna Pārijāta, Fasc. 1–8; Vol. II, Fasc. 1 @ -/10/-	5	0
Ditto Vol. II, Fasc. 2–5 @ 1/4/-	0	10
Ditto Vol. III, Fasc. 1	0	10
Vishvahitam, Fasc. 1	4	
Vivādaratnākara, Fasc. 1–7 @ -/10/- each	3	
Vrihat Svayambhū Purāṇa, Fasc. 1–6 @ -/10/-	2	
*Vrihannaradiya Purana (Text), Fasc. 3–6 @ -/10/- each	6	
Yogaśastra, Fasc. 1–6		
*Yoga Sutra of Patanjali (Text and English), Fasc. 3–4 (Fasc. 3, Re. 1/- Fasc. 4, Rs. 2/-)	3	

Rajasthani Series.

A Descriptive Catalogue of Bardic and Historical Manuscripts.	1	0
Sect. i: Prose Chronicles. Part i: Jodhpur State. Fasc. 1 ..	1	0
Sect. i: Prose Chronicles. Part ii: Bikaner State. Fasc. 1 ..	1	0
Sect. ii: Bardic Poetry. Part i: Bikaner State. Fasc. 1 ..	1	
Vacanikā Rāthòṛa Ratana Singhajī rī Mahesadāsòta rī Khiṛiyā Jagā rī kahī. Part i: Ḍingala Text with Notes and Glossary	1	8
Veli Krisana Rukamaṇī rī Rāthòṛa rāja Prithī Rāja rī kahī. Part i: Ḍingala Text with Notes and Glossary	1	8
Bardic and Historical Survey of Rajputana, Chanda rāu Jèta Sī rò ..	1	

Tibetan Series.

Amarakosah, Fasc. 1–2	4	0
Amartika Kamdhenuh	2	0
Bauddhastotrasangraha, Vol. I	2	0
A Lower Ladakhi version of Kesarsaga, Fasc. 1–4 @ 1/- each ..	4	0
Nyayabindu (A Bilingual Index)	1	0
Nyayabindu of Dharmakirti, Fasc. 1–2	2	0
Pag-Sam Śhi Tin, Fasc. 1–4 @ 1/- each	4	0
Prajna Pradipah	1	
Rtogs brjod dpag bsam hkhri Śiñ (Tib. & Sans. Avadāna Kalpalatā) Vol. I, Fasc. 1–13; Vol. II, Fasc. 1–11 @ 1/- each..	24	0
Sher-Phyin, Vol. I, Fasc. 1–5; Vol. II, Fasc. 1–3; Vol. III, Fasc. 1–6 @ 1/- each	14	0
Timed-Kun-Der, ...	1	0
Minor Tibetan Texts. The Song of the Eastern Snow Mountain ..		

Notices of Sanskrit Manuscripts, Fasc. 1–34 @ 1/- each	34	0
Ditto ditto (Palm-leaf and selected paper MSS.) @ 3/- each ..	6	0
Nepalese Buddhist Sanskrit Literature, by Dr. R. L. Mitra ..	5	
Report on the Search of Sanskrit MSS., 1895-1900, 1901-1905, and 1906-1911 @ -/8/- each	1	8
Catalogue of the Scientific Periodicals in Calcutta Libraries ..	5	0

N.B.—All Cheques, Money Orders, &c., must be made payable to "Treasurer, Asiatic Society," only.

1-9-21.

Books are supplied by V.P.P.

Jb27 3 '69

PK 3673 J3 1914 v.3

Jayanaka
Prthviraja vijaya

East Asiatic Studies

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY